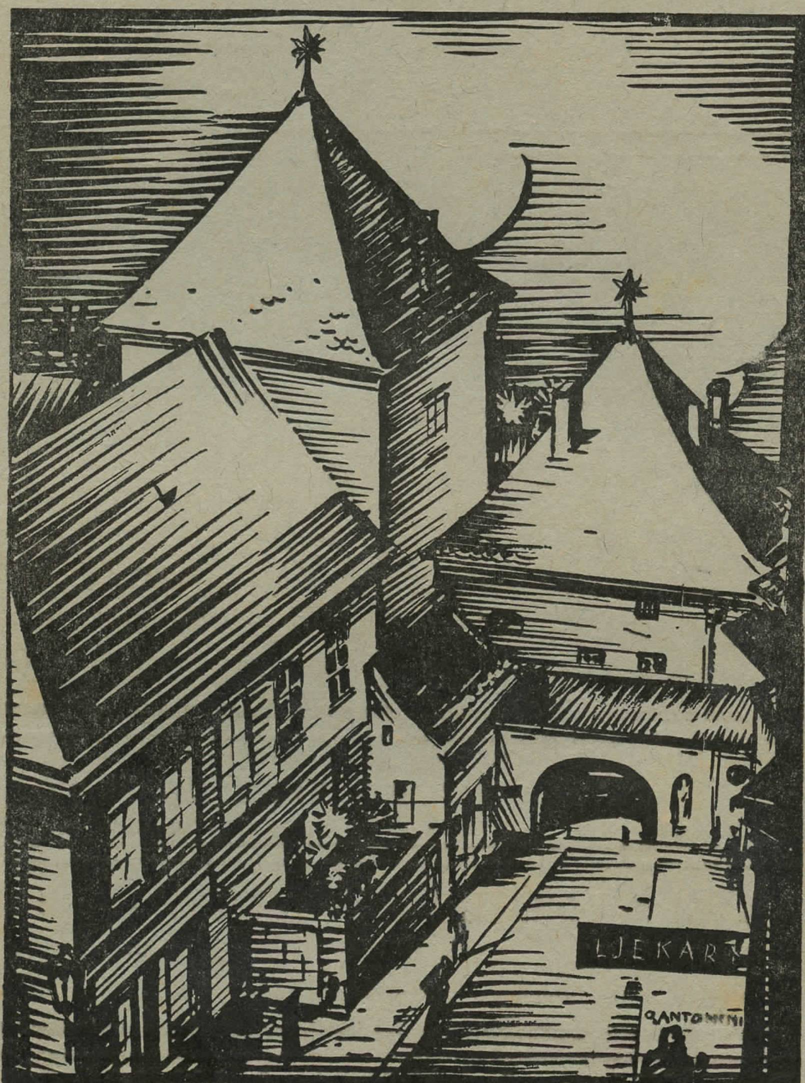
Poštarina plaćena u gotovom

ZAGREB

PROSINAC 1941 GOD. IX.

Izlazi mjesečno. — Cijena godišnje za članove Kn 40—, za nečlanove Kn 50—. Pojedini brojevi Kn 5·—

ZAGREB

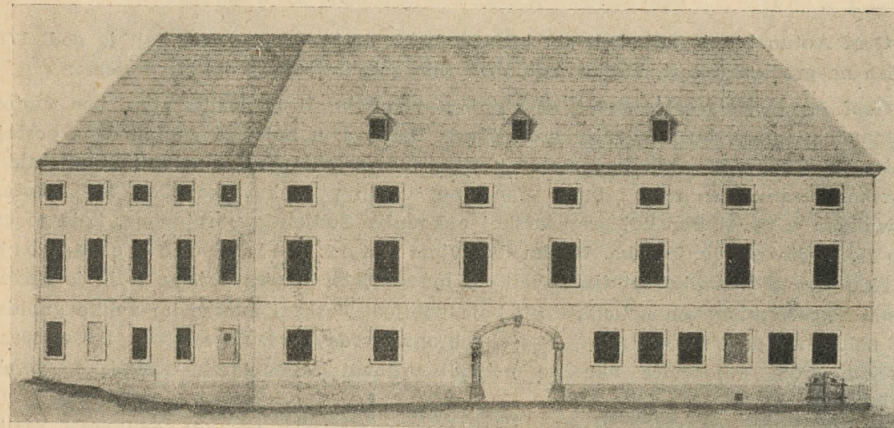
REVIJA DRUŽTVA ZAGREBČANA
BROJ 12 GOD. IX. PROSINAC 1941.

Ivan Ulčnik:

KRIŠTOFOR STANKOVIĆ I NJEGOV PRVI KAZALIŠNI RAVNATELJ ANTON ZWONECZEK

Crtice iz starog gornjogradskog teatra, kada je bio još nov.

Potreba stalnog kazališta u Zagrebu sve je više dolazila do izražaja koncem 18. te početkom 19. stoljeća. Povjesne crtice o nastojanju, da se u Zagrebu podigne stalno kazalište priopćio je u raznim zagrebačkim novinama naš poznati povjesničar i ravnatelj našeg zemaljskog arhiva u m. Emilije pl. Laszowsky.

Palača grofa Antuna Amadeja, u današnjoj Demetrovoj ulici, gdje se je nalazilo kazalište. Fotografija sa snimke nacrta palače, kojeg je 1849. načinio mjernik banske vlade Adolf Felbinger. Prema tome je ta palača takva bila kad ju je sagradio Antun grof Pejačević.

Nakon svih mogućih pokušaja konačno je otvoren stalan Talijin »hram« u palači grofa Antuna Pejačevića[1]), u tadanjoj Blatnoj kasnije »Staro-

1 **Antun grof Pejačević** rođen je 4. rujna 1749. u Osijeku. Potječe iz stare slavonske velikaške obitelji, koja se kao treća obiteljska loza prozva »od Ofena« (Budima), jer je u Ugarsku prenesla svoje sjedište.

teaterskoj«, a danas Demetrovoj ulici. Ovim »hramom« teaterske umjetnosti nisu Zagrebčani bili dugo zadovoljni. Sve je više dozrijevalo pitanje da se uredi prostranije kazalište, zajedno s plesnom dvoranom koja je zagrebačkim purgerom tako potrebna bila. Plesalo se doduše u dvorani Streljane, u tadanjoj Lovačkoj ulici (»Jäger Gasse«), ali to je bilo izvan gradskih zidina i po tadanjem mišljenju dosta »daleko«.

Prije nego li predočimo postanak novog gornjogradskog kazališta u kratko ćemo prikazat prošlost kazališta u Blatnoj ulici. Pejačevićeva palača nije građena početkom 19. stoljeća, kako se je to općenito držalo, već ju je sagradio podmaršal grof Antun Pejačević koncem 18. stoljeća. U toj palači je grof Pejačević uredio kazalište. Naš povjesničar Em. pl. Laszowsky priobćio je u »Obzoru« od 22. travnja 1923. članak: »Prilog k povijesti zagrebačkog kazališta 1786.—1803.« U tom članku Laszowski opisuje kako se je u mjesecu studenom i prosincu 1799. u Zagrebu nalazila njemačka kazalištna družina pod vodstvom »direktora« Karla Horsta. Ovu družinu protežirao je grof Antun Pejačević, te joj pače dao u najam prostorije u svojoj palači. Laszowski kaže da je Pejačevićeva palača stajala na Markovom trgu, a imala je još dva pročelja i to: u Kazalištnoj i Kapucinskoj ulici. Ovu palaču da je navodno 1803. kupio barun Ivan Kulmer. Kod tog

---

Grof Antun bio je najmlađi sin baruna Ivana Josipa Pejačevića, koji je god. 1772. povišen na grofovsku čast. Majka Antunova Elizabeta potječe iz obitelji Peterson.

Grof Antun Pejačević posveti se vojničkom zvanju. U 18. godini stupi kao »unterlieutenant« u kirasirsku pukovniju grofa Karla Pálffy-a, u kojoj za godinu dana postaje kapetanom. God. 1773. služi kao major u Gradiškoj graničarskoj pukovniji. Sudjeluje u bavarskom nasljednom ratu i bude promaknut u čin podpukovnika. God. 1786. postaje pukovnikom u prvoj Banskoj graničarskoj pukovniji. Sudjeluje u ratovima, koje je car Josip II. vodio protiv Turaka. U tim bojevima grof Pejačević se osobito odlikuje. S nekoliko satnija navali na mnogo jaču turske vojsku, koja je brojila do 9000 konjanika. Nakon nekoliko sati boja pobijedi Turke i nanese im velike gubitke. Tom pobjedom olakšao je carskoj vojsci obranu tvrđava: Dubice, Novi i Cetingrad. Junačkog grofa Pejačevića naročito pohvali vrhovni zapovjednik austrijske vojske grof Laudon.

Pejačevićevo junačtvo nagrađeno je i s najvišeg mjesta, te bude odlikovan malim krstom viteškog reda Marije Terezije. Ovo odlikovanje grof Pejačević primi 19. prosinca 1790. na XXII. viteškoj Promociji.

God. 1793. pođe grof Pejačević u časti general-majora na Rajnu, gdje se bori protiv francuske revolucionarne vojske. Na tom ratištu ostaje sve do 1797. godine.

Konačno kao brigadni general bude premješten u Zagreb, te g. 1801. postaje podmaršalom. Iza tog promaknuća pođe u mir. Umro je u Virovitici 25. rujna 1802.

Antun grof Pejačević bio je oženjen s Barbarom rođenom groficom Drašković.

Loza Antuna grofa Pejačevića prozvana »Ofen« utrnula je smrću njegova unuka grofa Antuna Pejačevića, koji umre 11. ožujka 1862.

Priobćeno prema »Biografskom Leksikonu austrijske carevine« iz god. 1870., svez. 21. od Konstantina pl. Wurzbacha.

priobćenja dogodila se zamjena kuća, koju ćemo ovdje razjasniti. Dr. Rudolf Horvat napisao je u »Vjesniku kr. hrv.-slav.-dalm. zemalj. arkiva« god. 1915. članak: »Povijest banske palače«. Iz tog članka vidimo da je barun Ivan Emilijan Kulmer početkom 19. vijeka sagradio palaču na Markovom trgu, s gore opisanim pročeljima. Tu palaču je njegov sin barun Ferdinand Kulmer 1808., posredstvom hrvatskog bana grofa Ignaca Gjulaja, prodao kraljevini Hrvatskoj za bansku palaču. Iz opisa dra. Horvata vidi se da Kulmerova palača na Markovom trgu nije nikad bila vlasničtvo grofa Antuna Pejačevića, a niti se nijesu u njoj 1799. mogle davati kazalistne predstave, kada u to doba još nije postojala. Ova palača je zamijenjena s Pejačevićevom palačom u Demetrovoj ulici br. 1, u kojoj je glumila družina »direktora« Horsta.

Čini se, da Horst nije uspijevao, jer se na sve strane zaduživao. Glumci traže svoje plaće, a grof Pejačević najamninu. Konačno Horst kao dužnik dolazi pred gradski sud. Grof Pejačević moli gradskog suca Nikolu Babočaja da Horsta malo »stisne« da bar nešto plati. Ne će Horsta tjerati na dražbu, jer je grofu Pejačeviću stalo da u predstojećoj zimi Horstova družina zabavlja Zagrebčane a i — njega, ljubitelja kazalištne umjetnosti.

Zanimljiva je rasprava, koja se je vodila o plesovima u novoj Pejačevićevoj palači, na sjednici Gradskog magistrata 21. siječnja 1797. Od strane zagrebačkih liječnika uslijedila je pritužba protiv prevelikog plesanja i suvišnih zabava »Bachanalium« u Pejačevićevoj palači. Vladalo je mišljenje, da bi prečesto plesanje moglo ugorziti sigurnost palače te škoditi zdravlju plesača. Uslijed podnešene pritužbe uputilo se u zgradu povjerenstvo, u kojem su bili kraljevski medicus i chirurg Hormajer i kraljevski chirurg Sheliss. Oni su pregledali Pejačevićevu palaču, naročito plesnu dvoranu. Tom zgodom su ustanovili, da nema nikakve pogibelji za sigurnost palače, a niti za zdravlje plesača. Uslijed toga povjerenstvo predlaže, da se na molbu vlastnika palače grofa Pejačevića može daljnje plesanje dopustiti. Toj molbi pridružilo se i društvo za zaštitu gradskih siromaka, koji su od svakog posjetioca plesa i zabava dobivali pristojbu od 3 novčića.

Gradski Magistrat zaključuje, da se daljnje plesanje i zabavljanje »Bachanalium« u palači grofa Pejačevića dopušta. Kod svakog plesa i zabave mora prisustvovati gradski pandur, koji zato za svaku večer dobiva nagradu od 40 novčića. (Grad. arhiv br. 8-1797.)

Iza smrti grofa Antuna Pejačevića, (umro 25. rujna 1802.), kupio je njegovu palaču Ivan Emilijan barun Kulmer[2]), sin Ivana Josipa baruna

---

[2] **Ivan Emilijan barun Kulmer,** rođen je 12. rujna 1736. od oca Ivana Josipa baruna Kulmera, osnivača hrvatske loze baruna Kulmera. Majka Regina potekla je od stare velikaške obitelji grofova Patačića. Po običaju tadanjeg visokog plemstva posveti se Ivan Emilijan vojničkoj službi. Stupi u carsku vojsku, gdje je služio kao husarski časnik

Kulmera, (osnivača hrvatske linije baruna Kulmera). O tom kupu sastavljena je usmena pogodba 17. lipnja 1803. Kupovina iznosila je 19.000 for. Gradski magistrat uzeo je taj kup u raspravu na sjednici 20. lipnja 1803. (Grad. arhiv br. 692—1803.).

Ivan Emilijan bar. Kulmer ne bijaše samo ljubitelj kazališta, već i dramski pisac. Njegova drama u 4 čina »Die grafen Weimer« prikazivana je u njegovom kazalištu godine 1803.

Nakon smrti Ivana Emilijana baruna Kulmera, (umro 2. ožujka 1807.), njegov sin Ferdinand prodaje kazališnu palaču grofu Antunu Amadeju. Zapravo je palaču kupio zagrebački biskup Maksimilijan Vrhovec, a grof Amade, kao dobar Vrhovčev prijatelj, bio je vlasnikom palače samo po imenu.

---

kroz 20 godina i postigao majorsku čast. Na 12. veljače 1775. oženi se s Juditom kćerju Petra grofa Sermaga i supruge mu Ane rođene grofice Drašković.

Ovom ženidbom došla je hrvatska loza baruna Kulmera u posjed imanja Šestine i Medvedgrada. Ovo imanje bilo je do tada vlasničtvo grofova Sermaga.

Ivan Emilijan barun Kulmer umre 2. ožujka 1807. Supruga Judita umre 29. kolovoza 1802. Sahranjeni su u crkvi »Uznesenja Blažene Djevice Marije« u Stenjevcu.

Ivan Emilijan bar. Kulmer ostavio je šestero djece, od kojih je pet odraslo i naslijedilo veliko roditeljsko bogatstvo. Najstariji sin Ferdinand rodjen god. 1776. naslijedi posjed Šestine i Medvedgrad te kuće u Zagrebu. Drugi sin Ivan Nep. dobio je dobro Januševec. Ostale tri kćeri: Josipa udala se za Ignaca pl. Kiepacha, Franjica udala se za Janka grofa Draškovića i neudata Vilhelmina, naslijedile su veliko imanje u Samoboru.

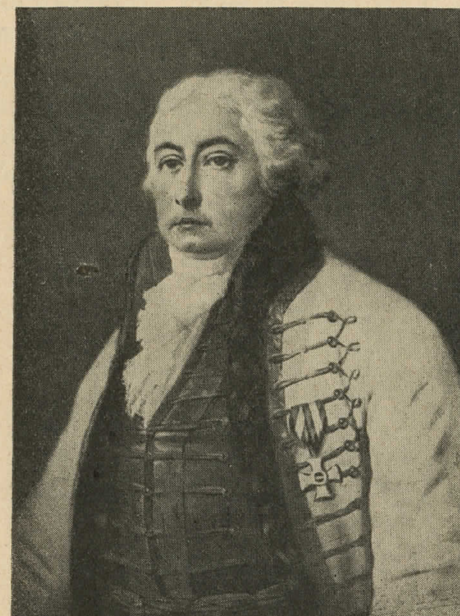
Ferdinand barun Kulmer posveti se najprije vojničkom zvanju. Služio je u drugoj Banskoj graničarskoj pukovniji i postigao čast kapetana. Godine 1804. oženi se s Josipom, kćerju Adama grofa Oršića i supruge Leonarde rođene grofice Vojkfy. 1807. istupi Ferdinand iz vojske i nastani se u Šestinama. Za vrijeme Napoleonskih ratova vrati se 1809. u vojnu službu, ali samo na kratko vrijeme. Ferdinand barun Kulmer bio je prvi u obitelji, koji je postigao čast carskog i kraljevskog komornika. Umre 12. kolovoza 1816. u Šestinama. Njegova supruga Josipa umre u Grazu 20. travnja 1874.

Ferdinand bar. Kulmer ostavio je uz udovu Josipu tri sina i jednu kćer. Najstariji sin Franjo rođen je 3. veljače 1806. u Zagrebu. Nakon svršene Terezijanske Akademije posvetit se civilnoj službi. Njegovo političko djelovanje poznato je u hrvatskoj političkoj povijesti iz sredine prošlog stoljeća. Glavno mu je nastojanje pomoći svojoj domovini Hrvatskoj. Njegova je velika zasluga da je u teškim časovima burne godine 1848. postao banom nezaboravni Josip barun Jelačić. Istom zgodom postade Franjo bar. Kulmer kod carskog dvora ministar za Hrvatsku. Umre kao neženja u Beču 16. studenoga 1853. Njegovi ostanci prenešeni su 21. studenoga 1910. u domovinu i sahranjeni u obiteljskoj grobnici u Šestinama. Prenos obavili su Josip i Miroslav grofovi Kulmeri.

Drugi sin Emil rođen je 16. listopada 1811. u Zagrebu. Umro je u Rio-Janeiro u Braziliji 5. prosinca 1860.

Treći sin Miroslav rođen je u Zagrebu 5. ožujka 1814. Posvetio se najprije vojničkom zvanju te postigao pukovnički čin. Godine 1854. istupi iz vojske i posveti se gospodarstvu na obiteljskom dobru u Šestinama. G. 1860. bude uzvišen na čast grofa. Prigodom osnutka

Kupoprodajni ugovor načinjen je 10. listopada 1806., kupovnina je iznašala 26.500 for. Gradski magistrat odobrio je kup na sjednici 10. listopada 1806. (Grad. arhiv broj 1350—1806.). Pregovore o kupnji vodio je upravitelj biskupskih dobara Juraj Luketić.

Antun grof Pejačević *1749. u Osijeku, † 1802. u Virovitici.

Pejačevićevo odnosno Amadeovo kazalište imalo je samo jedan red loža, galerije nije bilo. Uz kazalište bila je i kavana. Godine 1832. bio je tu kavanarom Ivan Leiber (»Agramer Zeitung« od 24. ožujka 1832.).

---

hrvatskog domobranstva 1869., Miroslav grof Kulmer preuzme njegovu organizaciju, postaje general i prvi okružni zapovjednik. Oženi se s Aleksandrom rođenom groficom Erdödy. Umro je 28. veljače 1877. u Zagrebu.

Konačno kći Klotilda udata za Franju grofa Draškovića. Umre 31. listopada 1892. na imanju svog supruga u Klenovniku.

Miroslav grof Kulmer ostavio je tri sina: Ljudevita, Miroslava i Emila.

Sada je još na životu **Miroslav grof Kulmer**, rođen 1860. u Šestinama. Nakon svršetka pravoslavnih nauka posvetio se gospodarstvu. God. 1886. vjenčao se s Elvirom rođenom pl. Türk od Karlovca grada.

Miroslav grof Kulmer već od 1885. sudjeluje kao virilista u hrvatskom Saboru. Vodi borbu radi Khuenove otimačine hrvatskih arhiva. Neko vrijeme se povlači iz političkog života. God. 1906. biraju ga Zagrebčani za narodnog zastupnika, koje povjerenje nosi sve do prevrata 1918. Grof Kulmer radio je u Gospodarskom društvu, naročito prigodom priredbe izložbe 1891. Skoro 50 godina nalazi se u upravi Prve Hrvatske Štedionice. Od osnutka jedinog našeg osiguravajućeg zavoda »Croatie«, grof Kulmer bio je do nedavna u upravi

U Amadeovom kazalištu glumilo se do otvorenja Stankovićevog kazališta. U »Narodnim novinama« od 10. listopada 1835. izašao je oglas, kojim se nude na prodaju rekviziti napuštenog Amadeovog kazališta.

Grof Amade prodao je kazališnu palaču grofu Aleksandru Draškoviću. U toj palači je godine 1841. osnovan mađarski kasino. Godine 1847. kupio je palaču »Casino Actien-Vereins« za 20.000 for.

Barbara, grofica Pejačević, supruga Antuna grofa Pejačevića.

Burna godina 1848. odpuhnula je mađarski kasino, te je palača izvrgnuta dražbi. Dne 1. listopada 1849. kupila je palaču država, po predstojniku financijalnog odsjeka banske vlasti Ambrozu Vranicaniju, za 15.400 for. U nekadanju Amadeovu palaču smješteni su najprije državni uredi, a od 1869. smještena je tamo zbirka prirodoslovnog muzeja.

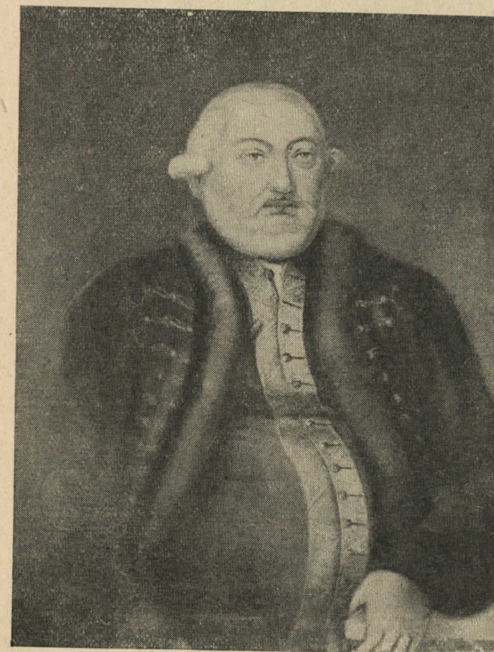
*

tog zavoda. S narodom živi u najboljim odnošajima što se vidi iz toga, da je bio kroz 40 godina biran mjestnim sudcem u općini Šestine.

Ovdje u kratko priopćene podatke o obitelji Kulmer crpili smo iz obiteljskog arhiva, kojeg nam je susretljivo na uporabu dao preuzv. grof Miroslav Kulmer. Mi smo se ovdje u glavnom dotaknuli samo onih obiteljskih članova, koji su u vezi s ovim članom o prošlosti našeg kazališta. Usput spomenuli smo nekoje njihove poznatije nasljednike. Drugom zgodom donijet ćemo opširan opis rodoslovlja obitelji Kulmer. Tu će se naći zanimivi podatci iz naše novije hrvatske političke prošlosti, te o lijepom društvenom životu iz dobrih prošlih vremena.

Vraćamo se na riješenje pitanja nove kazališne zgrade koje je postalo gotovo »goruće«, zato ga mora u ruke uzeti sam Gradski magistrat.

Na magistratskoj sjednici 24. srpnja 1832. zaključeno je, da se dvorana stare Gradske vijećnice, (koja je stajala tamo, gdje je kasnije Stanković izgradio kazalište), preuredi tako, da bi se u njoj mogle davati kazališne predstave, a ujedno bi se tu i plesovi priređivali. Ovaj predmet povjeren je na proučavanje gradskoj gospodi: vicefiškalu Paulu Zavodskyu, konzulu Ignacu Andrijeviću i fiškalu Emeriku Karvančiću. Taj odbor imao je donijeti potrebne nacrte, troškovnik te prijedlog o gradnji. (Grad. arhiv br. 2058-1832.).

Barun Ivan Emilijan Kulmer.

Dok su se gradska gospoda fiškali i konzuli znojili, kako bi iz stare magistratske vijećnice načinili teater i plesaonicu, dogodi se u Zagrebu velika senzacija, koja je teatersko pitanje postavila pred iznenadni gotov čin.

Do tada skromni zagrebački purger i trgovac u Kamenitoj ulici u kući grofa Ljudevita Sermagea (tada br. 94), gospodin Krištofor Stanković, dobio je na bečkoj lutriji »hauptreffer«. »Agramer Zeitung« od 1. prosinca 1832. javlja, da je 27. studenoga 1832. u Beču obavljeno lutrijsko vučenje. Glavni zgoditak zapao je broj 160.844 s 30.000 carskih zlatnih cekina. Kada

je ta vijest izašla, nije bilo poznato, koga je zapala ta velika sreća. Dne 4. prosinca 1832. »Agramer Zeitung« nadopunjuje svoju prvu vijest, te kaže, da je Fortuna bila naklonjena našem kralj. i slob. gradu, jer je glavni zgoditak dobio naš sugrađanin i trgovac Krištofor Stanković. »Agramerica« sretnom dobitniku želi, da u krugu svoje obitelji u zdravlju i veselju uživa zadobljenu sreću.

Zanimiva je dogodovština, kako Stanković ne samo zborom već i tvorom pokazuje, da je on sada najbogatiji zagrebački purger. »Inteligenzblatt« »Agramer Zeitunga« od 1. siječnja 1833. donaša »Gratulanten-Verzeichniss zu Jahreswechsel 1833«. Iz tog »Verzeichnessa« vidi se da su

Judita barunica Kulmer rođena grofica Sermage, supruga baruna Ivana Emilijana Kulmera.

gotovo svi tadanji zagrebački odličnici i građani ponešto darovali, da se tako odkupe od običajnog novogodišnjeg čestitanja. Među mnogima malenim svotama od 1—5 forinti ističe se: biskup Alagović sa 60 forinti, ban barun Vlašić s 20 for., vojni zapovjednik barun Lilienberg, s 30 for. iza ovih dostojanstvenika dolazi dar Krištofora Stankovića sa suprugom. Oni daruju upravo porazno veliku svotu od 300 for. Vidi se, da je čovjek na lagan način došao do velikog novca.

Stanković je vjerojatno pratio nastojanje gradskog magistrata u pogledu riješenja teaterskog pitanja. Postavši gotovo preko noći jako bogat, Stanković je nakon zrelog razmišljanja stvorio odluku, da Zagrebčanima

sagradi kazalište. Na magistratskoj sjednici 29. travnja 1833. dolazi Stanković s ponudom da bi kazalište on sagradio, samo neka mu magistrat dade besplatno potrebno gradilište. Ujedno predlaže, da bi za gradilište bilo najzgodnije ono mjesto, gdje se je nalazila tadanja stara varoška kuća. Naš povjesnik Vjekoslav Klaić u djelu »Statut grada Zagreba od 1609.« priopćuje, da je staru varošku kuću sagradio još 1616. varoški sudac Jakov Gašparin.

Ferdinand bar. Kulmer.

Magistrat s veseljem prihvaća Stankovićevu ponudu te mu za gradilište odstupa željeno gradilište. (Grad. arhiv br. 1234—1833.). Stara varoška kuća, koja je preko 200 godina Zagrebčanima služila, bila je i onako pretijesna, zato je magistrat još 1803. godine kupio susjednu jednokatnu kuću od Adama grofa Oršića za 22.000 for. Tu je kuću graditelj Antun Cragnolini tečajem 1833. podigao na drugi kat za 7.600 for., što je odobreno na sjednici magistrata 6. kolovoza 1833. (Gradski arhiv br. 2301—1833.).

Nakon izvedene nadogradnje magistrat je staru varošku kuću ispraznio. Odmah se je počelo s njenim rušenjem, da se načini mjesto novom kazalištu.

Posve naravno da je Stankovićeva namjera razveselila i ostale zagrebačke građane, koji su s ponosom osjećali, da će Zagreb, kad dobije novo kazalište doista postati kulturno središte hrvatskog naroda. Ova velika

kulturna tečevina dolazi u doba, kad pod vodstvom mladih Ilira-Hrvata, hrvatska riječ u knjizi i javnom životu počinje svijetliti sjajem zvijezde Danice.

Ipak se našao i zloduh koji svim silama nastoji pomutiti Zagrebčanima sretan san o novom kazalištu. Bio je to kraljevski arhivar Valent Kirinić[3].

Josipa barunica Kulmer rođena grofica Oršić, supruga baruna Ferdinanda Kulmera.

On je bio protiv toga, da se kazalište gradi baš sučelice banskoj palači. Kirinić se boji vatre, koja bi mogla zahvatiti bansku kuću i državni arhiv.

---

[3] **Valent pl. Kirinić od Fincevca,** rođen je 1783. u Varaždinskim Toplicama od oca Ivana i Majke Barbare rođene Prstec. Valent je škole svršio u Zagrebu uz pomoć strica Matije Kirinića. Konačno je polučio doktorat pravoznanstva. Po svršenim naucima bavio se odvjetničkim poslovima. Na sjednici gradskog zastupstva 3. veljače 1805. dobije građanstvo.

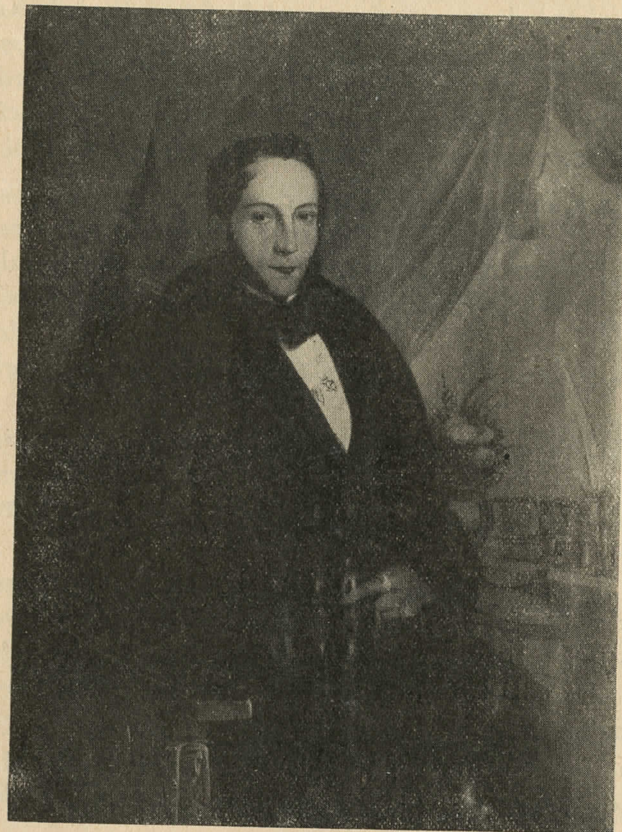
Godine 1829. zahvali se na službi tadanji kraljevinski arhivar Franjo Zengeval, jer je prešao u službu zagrebačkog biskupa. Za prazno mjesto arhivara natjecao se Kirinić. Zagovorom prepošta zagrebačkog kaptola Alagovića podijeli hrvatski ban Gjulaj arhivarsku službu Kiriniću. Godine 1823. postaje Kirinić izvanrednim prisjednikom banskog stola.

Kirinić se bavio pisanjem arhivarskh djela. Sudjelovao je u sastavu važnog pravničkog djela (na latinskom jeziku), o razvitku hrvatskog državnog prava. Ovo djelo izašla je pod imenom kraljevinskog pronotora Josipa pl. Kuševića. Godine 1883. to je djelo preveo i izdao na hrvatskom jeziku Franjo Ž. Žigrović-Pretočki.

Valentin Kirinić umre 22. ožujka 1840. u Zagrebu. Pokopan je na groblju sv. Jurja. Bio je neženja, te nije ostavio nasljednika.

(Prema V. Klaiću: »Matija Kirinić (1746.—1805.) i sinovac njegov Valentin Kirinić (1783.—1840.)«. »Vjesnik zemaljskog arhiva«, godište IX-1907.)

Kazališni pokusi, pjevanje i ostala buka jako će smetati radu u zemaljskoj kući, (domus regnicolaris), u bivšim banskim dvorima. S druge strane Kirinić smatra taj novi purgerski teater afrontom protiv staleža i redova, koji su tada davali smjer kazališnoj umjetnosti. Kirinić protiv magistratskog zaključka ulaže proteste na sve moguće strane. Činilo se, da su Kirinića

Krištofor Stanković, fotografija sa suvremenog portreta, koji se nalazi u posjedu Stankovićevog praunuka g. Ljubimira Ljubišića.

u njegovoj zlobi podstrekavali nekoji velikaši. Nastojanjem tadanjeg hrvatskog bana baruna Vlašića bude gradnja kazališta odstupljena vještačkoj komisiji, da odluči, da li su Kirinićevi navodi opravdani. Mora se istaknuti, da je ban barun Vlašić bio više na magistratskoj strani, i vjerojatno je, da je banska komisija i pod banovim uplivom dala mišljenje, da Kirinićevi navodi nijesu opravdani. Konačno je ban Vlašić dopustio gradnju kazališta, što je gradski magistrat na sjednici 2. kolovoza 1833. s velikim veseljem uzeo do znanja. (Grad. arhiv broj 2281-1833.).

Veselje što će se graditi kazalište, naročito pokazuje Đuro grof Oršić Slavetićki. Ugovorom od 6. kolovoza 1833. kupuje on od Franciske Maczan, udove iza gradskog senatora Franje Maczana[4]), prazno gradilište u Banskoj ulici, (danas Freudenreichovoj), za 1500 for. u srebrnim cvancigama, (3 cvancige za forint). Ovo gradilište poklanja grof Oršić očitovanjem od 6. kolovoza 1833. gradskoj obćini u svrhu da se upopuni kazališno gradilište spram zapada. Istog dana preuzima gradski fiškal Emerik Karvančić poklonjenu parcelu i ustupa je Stankoviću uz uvjet, da je upotrijebi samo za gradnju kazališta. Primopredaju poklonjene parcele ovjerovio je gradski bilježnik Ivan pl. Bedeković. Gradski magistrat na sjednici 6. kolovoza 1833. uzima Oršićevo darovanje na znanje. (Gradski arhiv broj 2304-1833.).

Za gradnju kazališta još nije bilo dovoljno zemljišta i zato Stanković ugovorom od 1. studenoga 1833. kupuje od stolara Karla Grebečića kuću u Banskoj ulici za 500 zlatnih dukata i 15 dukata »Schlüsselgelda«. Grebečićeva kuća, (nekada Havličekova), doticala se je današnje Miletićeve kuće u Freudenreichovoj ulici broj 3. Ova kupoprodaja odobrena je na sjednici gradskog magistrata 27. studenoga 1833. (Gradski arhiv br. 3247-1833.).

Nakon što je sretno svladana borba protiv Valenta Kirinića, a zatim je kazališno gradilište u potrebnom obsegu nadopunjeno, Stanković odmah pristupa gradnji kazališta i plesne dvorane, koja se kasnije nazivala »Redutensaal«.

Gradnja kazališta povjerena je mladom ljubljanskom graditelju Antonu Cragnoliniu[5]). Dne 12. kolovoza 1832. položen je svečano temeljkamen, u koji je uzidana spomenica, sastavljena kajkavskim narječjem. Stanković u spomenici ističe, da tu gradnju čini u spomen svom prvorođenom sinu Ignatzu.

Donosimo fotografiju čekića i zidarske žlice, koji je alat upotrijebljen kod svečanosti polaganja temeljnog kamena. Na čekiću i žlici vide se po-

4 **Maczan Franjo,** gradski senator i kapetan, umro 2. studenoga 1803. u 56. godini. Sahranjen u grobnici crkve Sv. Marka. Njegova supruga F r a n j i c a umre 20. travnja 1846. u 78. godini. Pokopana je na groblju Sv. Jurja.

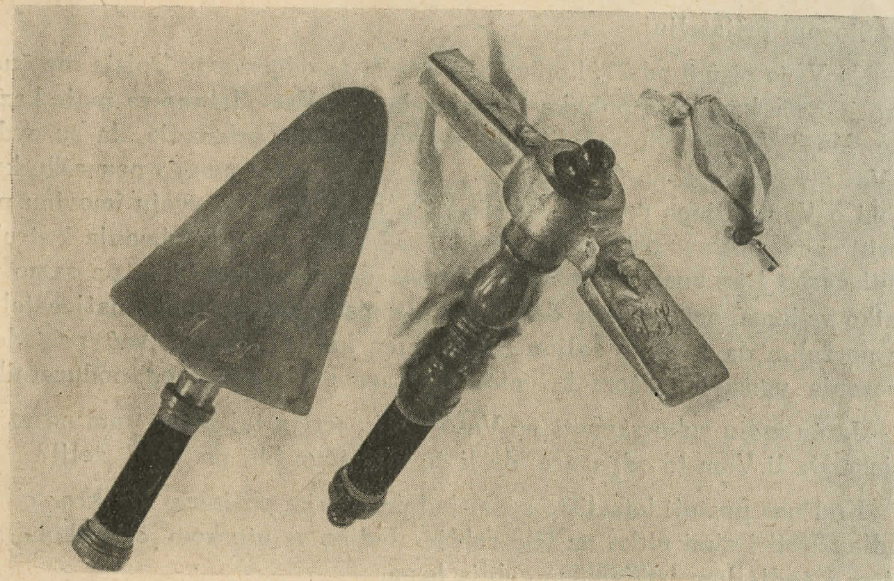
5 Pokušali smo što saznati o graditelju **Antonu Cragnoliniu.** U tu svrhu obratili smo se kulturnom odsjeku Gradskog poglavarstva u Ljubljani, da bi možda u tamošnjim starim gradskim arhivima pronašao nešto o životu ili radu Cragnolinievom. Mjestno poglavarstvo Ljubljana dopisom od 3. siječnja 1941. br. 82.292 priopćilo nam je, da je glede Cragnolinia pronađen u gradskom arhivu samo jedan spis, a to je molba ces. kr. Kameralnog okružja u Ljubljani od 28. prosinca 1838., kojom se obraća Gradskom poglavarstvu u Ljubljani, da pivaru Josipu Schwartzu dostavi pogodbu, koju je sklopio sa Cragnolinijem. Pobliže o toj pogodbi nije ništa poznato.

Iz ovog kratkog izvještaja vidi se, da je Cragnolini kao graditelj djelovao u Ljubljani.

četna slova »I. S.«, što znači Ignac Stanković. Ignac se rodio 19. studenoga 1832. ali je na veliku žalost roditelja umro već 1. svibnja 1834.

Na fotografiji vidi se i ključić, kojim je zaključana limena kutija, u kojoj se spomenica nalazi. Kutija sa spomenicom još je i sada ugrađena u temeljima, iznad kojih je podignuta i danas postojeća stara dvorana Gradske vijećnice, nekad nazivana »redutnom dvoranom«.

Za vrijeme gradnje bilo je prigovora nekim već izgrađenim dijelovima. Ti su prigovori raspravljeni na sjednici magistrata 7. rujna 1833. Zaključeno je, da se pozovu Stanković i graditelj Cragnolini, da nacrte u prigovorenom dijelu promijene.

Čekić i zidarska žlica, kojim je alatom položen temelj gornjogradskom kazalištu. Predmeti nalaze se kod g. Ljubomira Ljubišića.

Do konca rujna 1834. imalo se je kazalište dogotoviti, a početkom listopada trebale su početi predstave. Sada dolazi na red pitanje, komu bi Stanković povjerio kazališnu upravu.

»Inteligenzblatt Agramer Zeitunga« od 31. svibnja 1834. donosi oglas, u kojem se novo sagrađeno kazalište daje u zakup. U parteru je uređena plesaonica »redutna dvorana«. Zakup može trajati 3 ili više godina. Pogodnost je, da se najamnina ne plaća. Oni, koji žele zakup dobiti, moraju se iskazati, da posjeduju potreban imetak, naročito biblioteku i garderobu, da su u tom poslu vješti, te da su kazališnu upravu već vodili. Ponude s dokumentima imadu se najkasnije do 15. srpnja predati vlasniku kazališta Krištoforu Stankoviću.

»Agramer Zeitung« od 16. srpnja 1834. javlja, da je Stanković vodstvo kazališta povjerio u svijetu već poznatom stručnjaku, ravnatelju državnog kazališta u Brnu, Antonu Zwoneczeku. Uprava bi trajala od 1. listopada 1834. do Uskrsa 1838.

U Gradskom arhivu pod brojem 946-1835. pronađena su dva Stankovićeva pisma, sastavljena na njemačkom jeziku. U tim pismima Stanković nagovara Zwoneczeka, da preuzme kazališnu upravu, i ujedno opisuje stanje novog kazališta. Pisma su zanimljiva i važan su dokumenat naše kazališne prošlosti, pa ćemo ih zato u cijelosti, u prijevodu priopćiti. Pismo od 2. srpnja 1834. glasi:

Štovani prijatelju!

Na Vaše pismo od 27. lipnja 1834. žurim se odgovoriti. Doista me čudi, kako je naša kazališna publika saznala, da sam Vas odabrao za moje kazalište. Može Vas osobito veseliti od mene primljeno priznanje, da su ovdje za Vas svi jednoglasno. Vi i ne znate, da imate ovdje mnogo poznatih, koji su mi o Vama lijepo govorili. I bez toga, moja je želja svoju imovinu povjeriti samo poštenom i vještom čovjeku, koji će svoje zanimanje i struku vršiti časno i sa znanjem, naravno prema duhu vremena i to ne samo na kratko vrijeme, nego možda doživotno. Ja nisam uvažio tolike natjecatelje, jer ne želim da se tako valjan i skupocjen kulturni zavod već prigodom otvorenja uguši mogućom krivnjom nemarnog i nespretnog poduzetnika.

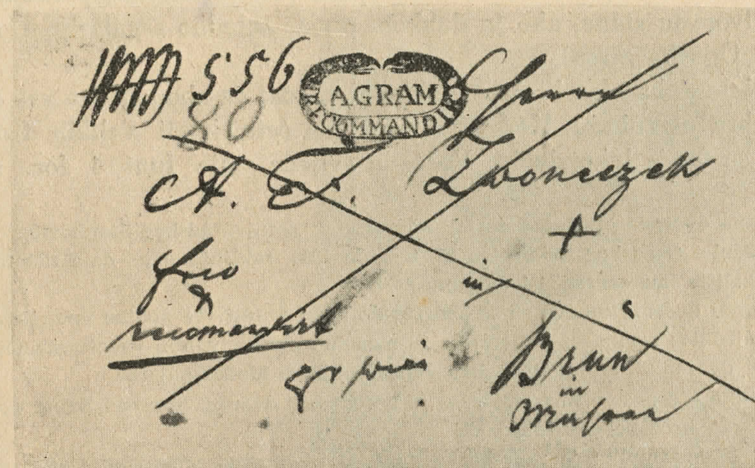
Ja ću moju ruku ravnati po Vašoj želji, jer ja taj posao sam ne razumijem. Da li Vam to odgovara, da li će taj račun biti po Vašoj želji?

Kod nas postoji kazalište s tim jadnim starim običajem, da kroz cijelu godinu ljeti i zimi nitko ne šije rublje. Jedino se utorkom, četvrtkom, subotom i nedjeljom izmjenično rublje krpa.

Onih, u ugovoru navedenih 58 loža, koje sam za odštetu kamata kao svoje pravo pridržao, iznajmit ću od jedne godine do druge ili kroz više godina za stanovitu svotu; nekoje sam već iznajmio. Tu nije uračunana ulaznina (»Entre Geld«) već samo uporabnina. Čim se dakle u kazalište uđe, bilo to u parter ili u koju ložu, mora svatko i bez razlike platiti na kazališnoj blagajni ulaznina (»Entre-Geld«) i to za osobu 20 novč. srebra. Prema tome ulaznina (»Entre-Geld«) u parteru ili u loži iznosi 20 novč. srebra. Jedino za zatvorene stolice (Sperrsitze«) kojih će u novom kazalištu biti od prilike 70, platit će se posebice još 10 novč. srebra dakle ukupno 30 novč. Ovo se tiče samo partera, koji će biti jako velik. Vi si veličinu kazališta možete predstaviti, ako Vam kažem, da u jednom okrugu partera (»Parterre-Runde«), samo nešto više nad parterom, postoji 18 loža, a nad ulazom 20 koje su 1. ranga, zatim opet 20 loža koje su 2. ranga. Svaka loža je široka 5 stopa i 1 hvat (klafter) duboka. Cijelo kazalište,

malo računato, može oko 1500 osoba primiti. (Svakako puno prevelik broj, jer je u starom kazalištu bilo mjesta najviše za 750 osoba. Opaska pisca.)

Zatvorena sjedala (»Sperrsitze«) naravno su jedno od drugog odijeljena i bit će tapetirana. Neposredno iza zatvorenih sjedala su klupe, koje se prema ulazima u gledalište prostiru. Ove klupe su za one, koji plate samo običnu ulazninu (»Entre-Geld«).

Listovni omot Stankovićevog pisma Zvoneczeku (s obje strane), prispjelog u Brno 15./7. 1834.

Glede orkestra bit će Vam lagano. Ovdje postoji »Millitärstab« s pukovnijskom glazbom. Izim toga postoji vrsno glazbeno društvo.

Živežne namirnice i stan ovdje su jeftini. Hvat najljepših bukovih gorivih drva stoji s dovozom u kuću 4 do 4 i pol forinti srebra. Kazalište je

uređeno s Meisnerovim grijanjem. Isto tako se grije kazališna kavana i redutna dvorana. Prema tome će se za grijanje kazališnih prostorija trošiti malo drva, naročito ako će peći biti dobro načinjene. Kada će u kazalište doći mnogo ljudi, biti će prostorije dosta tople od njihovog isparivanja.

Redutna dvorana[6]) ima površinu oko 60 četvornih hvati. Oko dvorane stoji collonada stupova, na kojima počiva velika galerija. Dvorana je krasno uređena i može u nju stati oko 1000 ljudi. (To je također prevelik broj, jer u tu dvoranu stane, ako je dubkom puna, zajedno s galerijom, najviše 500 ljudi. Opaska pisca).

Za cijelo doba »faschinga« (poklada) plaćat će abonenti za sve zabave 1 for. srebra ulaznine[7]). Kod tih zabava ne ćete imati velikih troškova. Orkestar se može lako dobiti. Voščane svijeće stoje funt 1 for. srebra.

---

6 **Redutna dvorana** još danas postoji kao ostatak gornjogradskog Stankovićevog kazališta. Na sjednici Gradskog zastupstva 29. travnja 1833. zaključeno je, da Krištofor Stanković uz kazalište ima sagraditi i dvoranu za ples.

U redutnoj dvorani zabave su se obdržavale do god. 1848. Te godine upotrijebljena je dvorana za sjednice hrvatskog Sabora, pa su na tom mjestu stvoreni važni zaključci, naročito je u toj dvorani 4. srpnja 1848. ban Jelačić objavio Mađarskoj rat.

Nakon ukinuća apsoluizma sastao se je u redutnoj dvorani hrvatski Sabor god. 1861., te je tu vijećao kroz nekoliko mjeseci.

Godine 1882. zamolilo je zagrebačko gradsko zastupstvo zemaljsku vladu, da bi se redutna dvorana odstupila gradu za držanje sjednica gradskog zastupstva. Vlada je to dopustila. Dvorana je na gradski trošak preuređena. Naročito su uklonjene stube, koje su iz dvorane izravno vodile na galeriju. Prva sjednica gradskog zastupstva održana je na 9. ožujka 1883. pod predsjedanjem gradskog načelnika dra Josipa Hofmana, koji je u lijepom govoru predočio kratku povijest Gradske vijećnice.

Kada se je god. 1910. saborska dvorana u županijskoj zgradi na Markovom trgu obnavljala, saborske sjednice su se privremeno obdržavale u nekadanjoj redutnoj dvorani, koja je godine 1895. postala gradskim vlasništvom. Gradska općina je g. 1895. odkupila staro kazalište zajedno s redutnom dvoranom za 50.000 for. Kazalište je porušeno, a na njegovom mjestu podignuti su gradski uredi.

Redutna dvorana je s kolonadom od stupova i s galerijom u glavnom ostala ista, kako ju je Stanković sagradio. Godine 1895. postavljene su u dvoranu klupe za gradske zastupnike, te stolice za načelnika i gradske referente. Ovo pokućtvo je izradio Antun Kontak, kasniji višegodišnji gradski zastupnik i podnačelnik. Još danas sačuvane slikarije na stropu dvorane, izradio je nekad poznati zagrebački slikar Filip Hase.

7 Inteligenzblatt »Agramer Zeitunga« od 8. siječnja 1835. donosi oglas kazališnog ravnatelja A. F. Zwoneczeka, kojim zagrebačko općinstvo objavješćuje, da će se u predstojećoj pokladnoj sezoni u redutnoj dvorani, a tako i u gledalištu, obdržavati plesovi i zabave. Prva zabava obdržavati će se 18. siječnja. Ulaznina za osobu 40 novč., na galeriji 20 novč.

Kod krabuljnih plesova u kazališnom gledalištu platit će se ulaznina po osobi 30 novč., mjesto u loži 20 novč., a na galeriji u III. katu 12 novč.

Društveni plesovi obdržavat će se samo u Redutnoj dvorani, a počimlju 5. veljače. Ovih plesova bit će samo četiri. Ulaznina po osobi 1 forint, na galeriji 40 novč.

Ulaznice mogu se kupiti u stanu ravnatelja Zwoneczeka, u kući udove barunice Rauch na Markovom trgu (sada Trg Stjepana Radića br. 2.)

Mogu se također jeftinije dobiti ako se kupi kod proizvođača u većoj količini.

Kažem Vam kao pravi čovjek, koji se ne ću pomoći sa nečijim opropašćenjem, niti se time obogatiti. Meni bi bilo dovoljno da budućem kazališnom ravnatelju mogu pružiti pravičan i pošten život. Ako Vi budete taj, što ja samo želim, tada je sve dobro, jer znam da sam u Vama pravog čovjeka našao.

Zakarija Zelner (desno sjedeći). Prvi kapelnik novog Stankovićevog kazališta. Kraj njega sjedi supruga mu. Iza njega stoji sin Leopold Aleksander, koji se također bavio glazbom.

Nemojte si praviti nikakvih skrupula, Vi ćete za Vaš trud naći prekomjernu naknadu i sami ćete uvidjeti da ste osigurani. Meni je samom drago i ugodno, da ovdje o Vama vlada dobro mišljenje. Već tim ste si unaprijed stvorili dobar položaj. Kod nas je jako napeto, svi čekaju tko će dobiti mjesto ravnatelja. Naš abonent nađe uvijek pravo mjesto, prima sve strpljivo, ali sve nagrađuje po zasluzi. Vi ćete naći zadovoljstvo u najvećem stupnju u Vašem radu i trudu. Zato Vam ja jamčim. Vrijeme je kratko, zato molim što prije za odgovor.

Vaš iskren Stanković.

Vjerojatno da je Zwoneczek prihvatio Stankovićevu ponudu, te mu Stanković odašilje pismo od 11. srpnja 1834. koje glasi:

Poštovani prijatelju!

Po Vama izraženoj želji i volji izručujem Vam dva priležeća izvorna najamna ugovora, (providena samo mojim vlastoručnim podpisom). S moje strane ugovori ne trebaju više nikakvog odobrenja, jer kao neograničeni vlasnik svojeg posjeda, (kazališta), mogu u pogledu uprave sklopiti ugovor sa svakim i kako hoću.

Do ovog časa svekoliko općinstvo, koje kazalište voli, napeto očekuje, tko će od tolikih kandidata biti ravnateljem mog kazališta. Meni se čini da svaki od tih kandidata za sebe očekuje povoljno riješenje. Među ovima imade očeva obitelji. U takovim prilikama meni se je teško odlučiti. Ali što mi preostaje? Moram slušati ispravan mig dobrog savjeta, te da Vas za to mjesto odredim. To mi određuje sveopći glas i želja, koja ovdje vlada.

U našem kazalištu se marljivo radi. Ovih dana dolazi iz Graza poznati kazališni dekorativni slikar gospodin Martinelli[8]). On će donijeti gotove uzorke i dekoracije. Martinelli će ovdje raditi, dok posao ne svrši. Za nekoliko dana započet će gradnja onog dijela kazališta, u kojem će se nalaziti pozornica. S Božjom pomoći to će biti gotovo do polovice mjeseca rujna (1834.).

Kad je već odlučeno, da Vi budete kazališnim ravnateljem, to Vam se mora pružiti i potrebna udobnost. Zato će se izgraditi u samom kazalištu stan za Vas i ostalo kazališno osoblje. Ja činim sve moguće da Vaš stan bude čim prije dogotovljen. Veće udobnosti nego li što ćete je Vi imati, nije nigdje na svijetu. Iz svog stana moći ćete doći ravno na pozornicu.

Još Vas želim na nešto upozoriti. Ovdje se nalaze od starog kazališta nekoji dobri i spretni glumci, (Stanković ih u pismu nazivlje »Individuen«). Od tih su nekoji već angažirani, a nekoji bi nastupali kao gosti.

Ja se nikako ne želim miješati u izbor kazališnog osoblja, jer znam da temeljem ugovora imate otvoreni izbor. Naravno, da će se nekoji ovdašnji glumci sami kod Vas javiti, naročito oni, koji su kod našeg općinstva obljubljeni. Međutim novo kazalište mora si pribaviti novu draž, po mom mnijenju mora nešto novo pokazati[9]).

---

8 **Lukas Martinelli**, rođen u Grazu 1796., slikarsku umjetnost učio je u Beču i Münchenu. U prvoj polovici prošlog stoljeća Martinelli je poznat kao izvrstan dekorativni slikar. On je svojim radom ukrasio mnoge pozornice. Zaposlen kod kazališta u Budimpešti, umre tamo 18. lipnja 1851.

Lukas Martinelli imao je sina L u d v i g a, rođenog 1834. u Linzu. Taj je najprije bio slikar, a od 1854. posvetio se kazalištu kao glumac.

9 Koliko se je moglo prema kazališnim objavama »Agramer Zeitunga« ustanoviti, u novom Stankovićevom kazalištu bili su angažirani: G. Brose kao redattelj, Z a k a r i a Z e l l n e r kao kapelnik. Dne 31. siječnja 1835. davana je u Zellnerovu korist opera »Der

Preporučam Vam, da potražite spretnog strojara (»Maschinisten«). Ovlašćujem Vas, da ga možete odmah namjestiti. Ovdje u zemlji nema kazališta, koje bi imalo strojeve, zato se strojara ovdje ne može naći.

Ja Vam želim mnogo sreće i čestitam Vam, da ste Vi među tolikim uspjeli zadržati prvenstvo. Kod nas u Zagrebu je sada samo o tom razgovor. Vi možete biti ponosan, da ste kod nas postigli mjesto kazališnog ravnatelja, a da Vas gotovo nijesmo ni vidjeli. Ovaj uspjeh imate zahvaliti Vašem dobrom glasu, a naročito tome, da Vas naše općinstvo voli.

Pozdravljam Vas prijateljski kao i Vašu gospođu, te Vam ostajem i dalje naklonjen. Stanković.

*

Antun Zwoneczek započeo je kao kazališni ravnatelj djelovati 1. listopada 1834. O njegovom nastupu obaviješten je Gradski magistrat. Na sjednici 30. rujna 1834. zaključeno je, da se Zwoneczekov nastup odobrava, a nadzor nad kazališnim poredkom, (za vrijeme predstava), povjerava se gradskom kapetanu Ignaciju Kaviću. (Gradski arhiv br. 2793-1834.).

Freischütz«. Ovu operu objavljuje »Agramer Zeitung« od 27. siječnja 1835. te dodaje, da Zellner već 12 godina živi u našem gradu. Bio je koralist u katedrali, a ujedno je u glazbi podučavao našu mladež. Preporuča ga pažnji općinstva.

Ostali članovi bili su Naneta Karlitzky, operna sopranistica, Ana Blume, sopranistica, Gläser, tragedkinja, Kunert, pjevačica, sestre: Tereza Novak kao naivka, Fani Novak i Bety Novak za dječje uloge, Augusta Ribics rođ. Schreiber, Tereza Eichwald, Leopold Novak, supruzi Kristina i Josip Schweigert, Vilim Grau, Maks Goubau, Josip Eichwald, Walburg, Seufert kao komičar bio je ljubimac općinstva, Leser i Kneuer pjevač basista.

Orkestar bio je sastavljen većih dijelom od članova zagrebačkoga glazbenog društva pod vodstvom Kirschhofera i Lavezrania. Po imenima vidjet će se, da su članovi tadanjeg Stankovićevog kazališta bili sami stranci, naročito Nijemci. Domaću glumačku silu nije bilo tada moguće ni zamisliti.

Antun pl. Kirschhofer došao je u Zagreb 1829. Bio je najprije učitelj guslanja u »Musik-Vereinu«. Godine 1833. izabran je drugim ravnateljem orkestra Musik-Vereina. Godine 1841. postade ravnateljem kazališnog orkestra. Ravnao je orkestrom na znamenitom koncertu u Streljani mjeseca ožujka 1833., na kojem je Sidonnija grofica Erdödy (kasnije udata pl. Rubido), odpjevala prvi puta javno na hrvatskom jeziku Gaj-Livadićevu pjesmu »Josh Horvatska ni propala«.

Kod Kirschhofera učio je guslanje Antun Švarc, kasniji poznati učitelj guslanja i ravnatelj kazališnog orkestra. Kirschhofer napisao je i nekoje skladbe, među kojima se ističu »Varijacije verhu domorodne ilirske teme«.

Kirschhoferov suvremenik Maksimilijan Schmidt u svojim sjećanjima »O glazbenom zavodu piše«, da je Kirschhofer u Musik-Verein primljen 9. svibnja 1829., s godišnjom plaćom od 160 fornti srebra.

Kirschhofer se oženio s Karolinom groficom Sermage. Umro je 25. veljače 1849. u Podgrađu kraj Marije Bistrice. Pokopan je u tamošnjoj kapelici sv. Roka.

Život i rad Antuna pl. Kirschhofera opisao je dr. Antun Goglia u »Svetoj Ceciliji«, svez. 2., god. 1937.

Na 4. listopada 1834. u čast imendana cara i kralja Franje I. bude novo kazalište svečano otvoreno.

Ovo svečano otvorenje objavljeno je kazališnim oglasom, na njemačkom jeziku, gdje stoji da će se na: »Sonnabend den 4. Oktober 1834. unter der

Sonnabend den 4. Oktober 1834, unter der Direktion des A. F. Zwoneczek.

Zur Feyer des glorreichen Namensfestes Sr. Majestät des Kaisers und Königs

FRANZ I.

Niklas Graf von Zriny,

oder:

Die Belagerung von Sigeth.

Vaterländisches Drama in 5 Aufzügen von Theodor Körner.

Personen:

Die Schluß-Courtine und sämmtliche neue Decorationen sind von der Erfindung und Ausführung des Herrn Lucas Martinelli, Decorations-Mahler des ständischen Theaters in Grätz.

Die Vorstellung wird mit einem Prolog eröffnet.

Die Casse wird um halb 6 Uhr eröffnet. Der Anfang ist Punkt 7 Uhr. Ende um 10 Uhr.

Kazališni plakat predstave od 4. listopada 1834. Izvorni primjerak nalazi se u Gradskom muzeju.

Direktion des A. F. Zwoneczek zur Feyer des glorreichen Namensfestes Sr. Majestät des Kaisers und Königs F r a n z I. unter beleuchtung des äussern Schauplatzes N i k l a s G r a f v o n Z r i n y, oder Die Belagerung von Siegeth. Vaterländisches Drama ins 5 Aufzügen v. Theodor Körner«.[10])

---

[10] **Theodor Körner** rodio se u Dresdenu 23. rujna 1791. Njegov otac Karlo Körner bio je visoki sudac. Prijateljevao je s velikim njemačkim pjesnikom Schillerom, a dopisivao i sa pjesnikom Goetheom.

Theodor već u roditeljskoj kući dobiva veliku ljubav za pjesništvo i lijepu knjigu. Najprije se posvećuje rudarskim naukama, koje uči u Freibergu. Tu se počeo baviti i pjesnikovanjem. Preselivši se u Beč, zaruči se s glumicom Antonijom Adamberger. Kroz zaručnicu Körner dolazi u dodir s kazalištem. Počne pisati drame. Tu su izašle: »Toni«,

Sada se navode imena uloga i glumaca. Iza toga se nastavlja: »Die Schluss-Courtine und sämtliche Decorationen sind von der Erfindung und ausfürung des Herrn Lucas Martinelli, Decorations-Mahler städtischen Theaters in Graz. Die Vorstelung wird mit einen Prolog eröffnet« i t. d.

Zanimljiva je ocjena prve predstave, koja je izašla u »Algemeine Theaterzeitungu i Originalblattu« u Beču od 18. studenoga 1834. br. 230. Pisac je bio vjerojatno iz Zagreba.

Ponajprije se ističe, da u zgradi nije sve gotovo, pa se kazalište može smatrati kao nezreo plod. Gledalište je ukrašeno lijepim slikarijama, što daje ugodan dojam. Prostor je ekonomski upotrijebljen, te u kazalište može stati preko 1000 ljudi. Akustika i optika dobro su riješene. Predsobe i vanjski hodnici udobni su i dobro uređeni za slučaj koje nesreće ili požara. Mladi graditelj Cragnolini iz Ljubljane, (bilo mu je tada tekar 24 godine), dovršio je djelo, kome svaka hvala i čast. Pozornici nedostaju neophodno potrebne nusprostorije. Kod predstojeće zime taj će se nedostatak jako osjetiti. Dekoracije izveo je poznati umjetnik Martinelli iz Gratza. Slikao je s mnogo fantazije, boje su skladne, a sjene naravne. Na prvi pogled na pozornici čini se kao da je sve prirodno.

Sada opisuje prvu predstavu te kaže: Otvorenje je izvedeno na vrlo

---

»Hedviga«, »Zeleni domino«, »Zaručnica« i »Noćni stražari«. Ova djela pobuđuju veliko zanimanje u kazališnim krugovima, a ne manje i kod općinstva. Pravu stranu Körnerovog pjesničkog talenta pokazuju drame: »Zrinjski« i »Rosamunda«. Naročito snažno djeluje drama »Zrinjski«, u kojoj se slavi junačtvo u obrani protiv tuđeg nasilja, koje se odnosi na vojevanje francuskog cara Napoleona I., protiv slobode i nezavisnosti njemačkog naroda.

Pod dojmom tadanjih ratnih događaja Körner izdaje zbirku rodoljubnih pjesama pod naslovom »Lira i Mač«.

Körner pokazuje ljubav spram domovine i činom, te se javlja u ratne dobrovoljce. U bitci kod Kitzena 17. lipnja 1813. bude ranjen. Nakon ozdravljenja pođe opet na bojište, te u bitci kod Gadebuscha na 26. kolovoza 1813. za domovinu položi svoj mladi život. Bile su mu jedva 22 godine.

Körnerova djela su nakon njegove prerane smrti sabrana i izdana god. 1834.

Hrvatski narod mora da se s poštovanjem sjeti Körnera. Po njegovoj drami »Zrinjski« napisao je naš pjesnik Hugo Badalić libreto Zajčeve slavne opere »Nikola Šubić Zrinjski«.

Körnerove drame davane su i u Zagrebu. Prva je prikazana »Hedviga« (18. svibnja 1815.). Tom zgodom je kazališni ravnatelj Guttenberg govorio o životu i radu pjesnika Körnera. »Zrinjski« davan je prvi puta 1832. Drama »Toni« davana je prvi puta 1836. Na 26. kolovoza 1841. davana je prvi puta na hrvatskom jeziku Körnerova tragedija »Nikola Šubić« i to u prijevodu Stjepana Marjanovića. Na toj predstavi Zrinjskog igrao je Isaković, Evu Julija Stein, a Jelenu Franjica Vesel, rodom Zagrebčanka. Drama »Hedviga« davana je prvi puta na hrvatskom jeziku 31. kolovoza 1847.

Ovaj kratak opis života i rada pjesnika Theodora Körnera, priopćili smo prema članku »Lira i Mač« napisan po profesoru F. C. prigodom 150-godišnjice Körnerovog narođenja. Članak je izašao u »Novom Listu« 26. kolovoza 1941.

svečan način kod sjajne rasvjete s voštanim svijećama. Predstava je započela svečanom ouverturom od Eckschagera. Iza toga slijedio je prolog od I. Lichtenberga, kojeg je izrekao ravnatelj Zwoneczek. Nakon prologa odpjevali su kazališni članovi uz pratnju orkestra carsku himnu: »Got erhalte Franz den Kaiser«. Konačno se počelo s predstavom »Zrinji«[11]) od Körnera. Uspjeh predstave pokazuje da je rad u kazalištu bio marljiv. Što je kod pojedinaca uslijed nedostatka glumačkog talenta izostalo, nadoknadio je izvrsno uvježbani ensemble. Svakako se mora pohvaliti redatelja gosp. Brossea. Naprotiv mora se prigovoriti garderobi, koja nije onako izrađena kako se je očekivalo. Ovaj nedostatak sliči slaboj slici u bogatom okviru. Dalje se mora istaknuti da »vox populi« odaje svoje nezadovoljstvo, jer do sada nije davan ni jedan novi komad. Gosp. ravnatelj morao bi ovaj mig javnosti k srcu uzeti.

Isto tako zanimljivo je pisanje »Agramer Zeitunga« od 25. studenoga 1834. o novom kazalištu. Taj list među ostalim piše: »Tisuće su sa čežnjom očekivali 27. studenog 1832. — dan vučenja bečke lutrije. Sreća se zaustavila kod pravog čovjeka. Sumnjamo da bi koji drugi sretnik svoj novac tako upotrijebio, kao što je to učinio gosp. Stanković. Gradnjom kazališta dao je zaslužbu radnom narodu, a umjetnicima podigao je njihov pravi hram, koji ujedno resi naš grad. Zagreb imade sada kazalište prvog reda ne samo po vanjskom izgledu nego još više po nutrinji. Gosp. Stanković hoće da u kazalištu ostavi uspomenu na svoju sreću. Ta uspomena bit će na korist zagrebačke sirotinje. Dne 27. studenoga ove godine, (na godišnjicu vučenja glavnog zgoditka), davat će se dobrotvorna predstava. Od čiste dobiti ima se osnovati zaklada za podporu gradskih siromaka. Gosp. Stanković obvezao je sebe i svoje nasljednike, da će svake godine na označeni dan davati dobrotvornu predstavu.

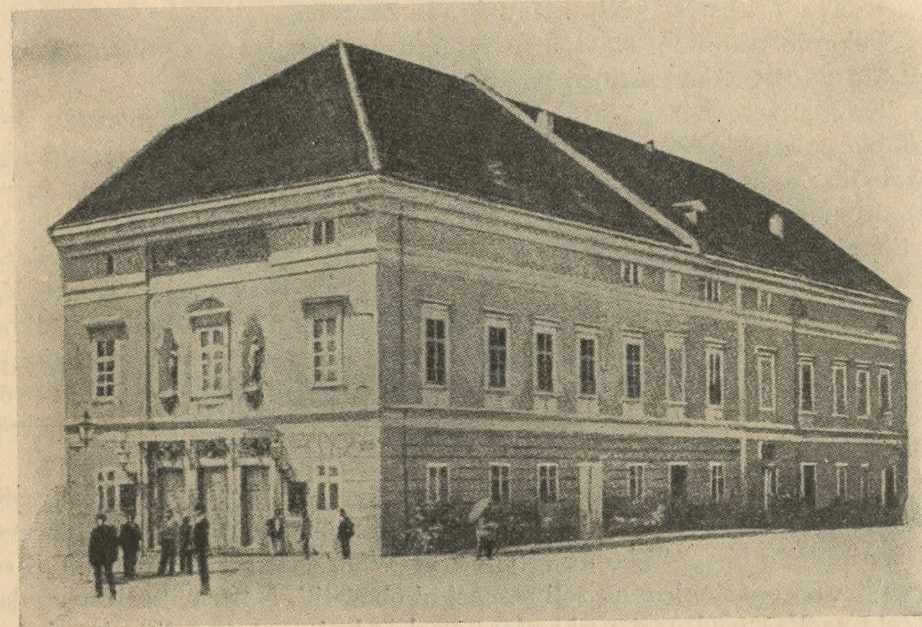
Dne 27. studenoga ove godine (1834.) davat će se kao dobrotvorna predstava »Der treu Diener seines Herrn«, drama u 3 čina od Grillpazzera. Troškove ove predstave podmiruje gosp. Stanković.

---

11 Koliko je poznato »Zrinjski« davan je kasnije na 16. kolovoza 1841. »Agramer Zeitung« od 11. kolovoza 1841. donosi objavu, da će se 16. kolovoza davati »Zrinjski« u korist obljubljenog glumca Vincenca Schmidta. Predstavljat će se na ilirskom i njemačkom jeziku. Schmidt će naslovnu ulogu glumiti na ilirskom jeziku.

Godine 1866. u mjesecu studenome proslavljena je 300. godišnjica junačke smrti Nikole Šubića Zrinjskog kod Sigeta. Tom prigodom bude 24. studenoga davana svečana predstava »Zrinjski« pod naslovom »Nikola grof Zrinjski, ban hrvatski« od Th. Körnera, preveo S. D. K. Naslovnu ulogu glumio je Josip Freudenreich. Prije predstave bila je na pozornici pod kraljevskim baldahinom postavljena slika sigetskog junaka bana Zrinjskog, koju je naslikao tadanji zagrebački slikar Mücke. Oko slike poredala se vojnička glazba pukovnije Gjulajeva i odsvirala svečanu koračnicu Zrinjskoga, koju je skladao kazališni kapelnik Antun Schwartz. Ivana Sajević izrakla je prigodan prolog.

Uprava prvog ravnatelja novog kazališta Antuna Zwoneczeka nije bila sretna. Stankovićevo kazalište bilo je preveliko za tadanji Zagreb. Nemoguće je bilo naći 750 ljudi, koji će dnevno kazalište napuniti. Zagreb je u ono vrijeme brojio jedva 10.000[12] stanovnika. Izim toga si je Stanković prisvojio dohodak od većine loža. Preostali dohodci od parketa i galerija nisu bili dostatni Zwoneczeku za podmirenje kazališnih troškova i da još on od toga živi.

Stankovićevo kazalište u Gornjem Gradu.

Vječne Zwoneczekove novčane neprilike odrazile su se u kazališnom radu. Sve to zapaža magistrat, i zato on odluči da posreduje. Dne 7. studenoga 1834. gradski sudac Ignac Andrijević, senator Alojz Šrabec i bilježnik Ivan Bedeković stavljaju gradskom magistratu prijedlog, da se kazališnog ravnatelja Zwoneczeka danom 1. siječnja 1835. ukloni s kazališne uprave, jer on prema općinstvu ne ispunjava one obveze, koje je ugovorom

---

12 »Prosvjeta« br. 14. od 1909. priopćuje, da je grad Zagreb, uzevši u obzir gornji grad i pripadajuće predgrađe godine 1846.—1847., brojio 6996 stanovnika. Ako se k tome pribroje posebne zagrebačke općine: nadbiskupsku s Vlaškom ulicom i kaptolsku s Novom Vesi, odgovarat će broj oko 10.000 stanovnika, koji su god. 1834.—1835. na cijelom zagrebačkom području živjeli.

Izim zagrebačkih građana kazalište su donekle posjećivali obližnji vlastelini. O posjetu stranaca tada nije bilo ni govora.

preuzeo. Magistrat prihvaća prijedlog i zaključuje vlasnika Stankovića pozvati, da od 1. siječnja 1835. namjesti za ravnatelja drugu osobu. (Grad. arhiv br. 3141-1834.).

Protiv Zwoneczeka su kod Gradskog magistrata zaredale tužbe vjerovnika, kojima on nije mogao dugove plaćati. Uslijedila je sudbena zapljena kazališnih dohodaka. Ovakovo strašno materijalno stanje prisililo je Zwoneczeka da se on na Gradski magistrat obraća ovom molbom od 9. svibnja 1835. Molba je pisana njemačkim jezikom, a mi je u prijevodu donosimo:

»Slavni Magistrat kralj. i slob. grada Zagreba.

Pokorno podpisani stavljen u žalosnu nuždu, obraća se Slavnom Magistratu da potražim zaštitu i poznatu pravičnost.

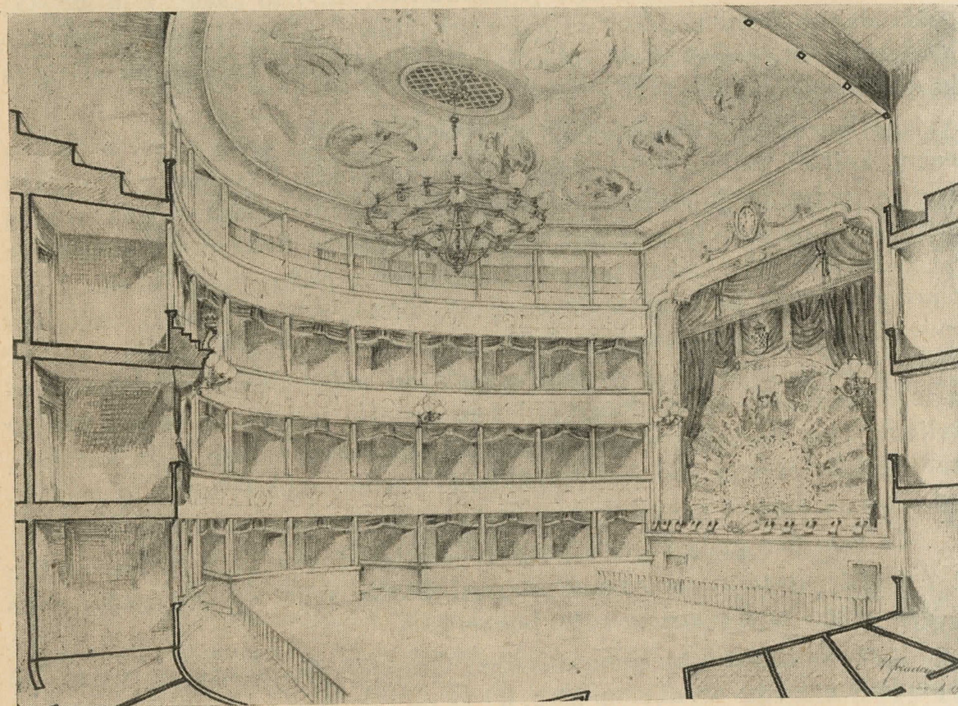
Kroz mjesec svibanj, lipanj i srpanj prošle godine 1834. izmjenio sam nekoliko pisama s gospodinom Stankovićem vlasnikom novo sagrađenog kazališta. Častim se dva Stankovićeva pisma ovdje priložiti. (Kroz to su dva priopćena Stankovićeva pisma došla u Gradski arhiv. Opaska pisca.) Iz tih pisama vidi se, da sam od njega primio dva jednako sastavljena ugovora, koje sam imao podpisati. Glasom ugovora ja sam od g. Stankovića imenovan kazališnim ravnateljem u Zagrebu i to na tri i pol godine. Nakon što sam ugovore podpisao, vratio sam ih po svom zastupniku u Zagrebu. Nakon što je gosp. Stanković ugovore primio, upisao je u njih jednu promjenu, a da mi iza toga ugovore nije povratio, kako bih i ja tu promjenu vidio.

Moja jedina nada i pouzdanje bilo je u tom, da sam vjerovao i cijenio časni značaj muža, koji mi je u priležećim pismima toliko laskao i upravo mi zamamljivo pisao. Tako na primjer: »ja Vam kažem kao čovjek, koji se s nečijim upropaštenjem ne želi pomoći ni obogatiti. Ne pravite si skrupula, vi ćete za Vaš trud naći prekomjernu naknadu i ne ćete željeti, da od nas odete«.

U kratko vrijeme stavio me Stanković u nesretni položaj, te je bio uzrokom, da sam ja stari stručno osposobljen i svagdje poštovan čovjek, s obitelju potpuno unesrećen, gotovo sam prosjakom postao. Uzrok takovog postupka gospodina Stankovića protiv mene bila je prepirka radi nepravedne razdiobe dohodaka od galerija. Ove su na obje strane izložene opasnosti vatre. Moram istaknuti veliku opasnost i za Gradsku zgradu, kojoj isti vatra prijeti od preblizu stojećih drvenih ormara i škrinja, u kojima se čuvaju različiti rekviziti i kazališna garderoba.

Kazališni dohodci su slabi i nestalni iz razloga, što se Zagreb uslijed nove regulacije proširuje u smjeru doljnjeg grada. Osobito se to zapaža kod ružnog vremena, kada je otešćan uspon u gornji grad. Dohodci se ograničuju i time, što je vlasnik kazališta, (Stanković), sve lože sebi pridržao. Od toga ni najmanji dio nije prepustio meni kao kazališnom ravnatelju. Ova okolnost kao i to da je kazalište prigodom mog dolaska bilo nedostatno

uređeno, naročito su nedostajale dekoracije, bili su možda jedini razlozi, (u istinu oprostivi i nedužni moji propusti), radi kojih sam bio smetan kod mnogih predstava. Upravo zbog toga nijesam mogao visoko poštovanu publiku onako zadovoljiti kako je to moja žuđena želja bila. Moja dužnost bila je dne 4. listopada prošle godine (1834.) kazalište otvoriti; ja sam to vjerno izvršio, akoprem za prvu predstavu nekoje dekoracije nisu bile gotove; morao sam upotrijebiti nedogotovljene dekoracije.

Gledalište u Stankovićevom kazalištu. Fotografija načinjena po slici, na kojoj je bivši kazališni intendant arh. Aleksander Freudenreich rekonstruirao gledalište po uputama nekojih starih kazališnih članova.

Moram ponovno spomenuti različne neugodne zadjevice između mene i gosp. Stankovića. Upozorujem Slavni Magistrat da je on protiv mene uvijek tražio neku izliku, na primjer, da štovano općinstvo s mojom upravom nije zadovoljno, (istovremeno je protiv mene uspirivao nepomirljivu mržnju). Sve je to bilo samo zato, da mi konačno kroz ispravni ugovor, koji je vrijedio 3 i pol godine, jednostavno otkaže na vrijeme od 4 nedjelje.

Članove prijašnjeg kazališta koje je slavno općinstvo rado gledalo, ja sam uz znatne plaće pridržao. Članovi, koji su iz Zagreba otišli kao gospodin Grau i gdja Gläser, zatim željena prva pjevačica gdja Kunert, vratili su se ovamo na moj trošak. Prema tome sam ugovor pošteno ispunjavao. Naprotiv

gosp. Stanković to nije učinio. Već prigodom prve predstave i još dugo iza toga bilo je samo 9 komada zavjesa i to baš takvih koje davanim predstavama nisu odgovarale. Ovo se svakako ne može smatrati dobro uređenim kazalištem. Spusnica (»Versenkungen«) sasma su neupotrebljive. Zaletnica (»Flug«) vrlo je loše postavljena i nedovršena. Soba za odijevanje je premalena, tamna i nezdrava. Grijanje kazališta vrlo je slabo jer nedostaju željezne peći. Izim toga su peći loše uređene i skroz neupotrebljive. Propuh, koji u kazalištu vlada, donekle je odstranjen, ali vrlo kasno i to na taj način, da su gornje naprave na pozornici (»Schnürboden«) zabite daskama. Međutim i taj posao načinjen je polovično. Nesretni propuh na uštrb je kazališnim dohodcima.

Ja kao stranac prevaren od gosp. Stankovića, moram se boriti na način, koji mi se čini najzgodniji. Mučno, s velikim žrtvama i s najvećom brigom, jedva mogu uzdržati orkestar u sadanjem stanju. Usprkos mog neumornog nastojanja ne mogu za nekoliko mjeseci stvoriti sve ono što se od mene traži. Da! nakon jedne jedne godine a podporom poštovanog općinstva, s kojim se želim bolje upoznati, možda će mi uspjeti općinstvo uvjeriti, da i kod skromnih prihoda mogu po koju daleko bolju zabavnu večer pružiti, nego mi je to bilo moguće do sada. Ponovno ističem: još mnoge zabavnije večeri! Mogu si i sam donekle laskati, da je ovo kratko vrijeme mog boravka, visoko poštovano općinstvo mnogo puta kazalište zadovoljno ostavilo. To je posvjedočeno čestim odobravanjem glumcima, od kojih su dapače nekoji po više puta pred pozornicu izazvani.

Ja sam bez moje krivnje potpuno uništen čovjek, koji bi bez zaštite s Visokog mjesta morao sasma propasti. Što će svijet o meni misliti, ako u tom neugodnom položaju šutio budem?

U mojoj duši nema sumnje o tom: Gospodin Stanković me vara! Ne ispunjava naš ugovor, dijelom zato, jer se ne razumije u kazalište, a dijelom što od mene stranca želi posredno ili neposredno izvući nemoguću korist. Prema meni gosp. Stanković ne ispunjuje svoja obećanja, usuprot mojih jadnih prilika. Premda mi ne priznaje nikakvu korist, on ide dalje te ne priznaje ni to, da mi je kazalište predao na upravu. Ne obazire se ni na to, što vidi, kakvu borbu u mom kazališnom djelovanju vodim. Dne 4. listopada 1834. mogao sam kazalište otvoriti usuprot tolikih nedostataka, zbog kojih sam se s gosp. Stankovićem morao često pravdati. Sve te odvratne prilike nijesu ga smetale; on je odlučio mene unesrećiti, a to mu je uspjelo. Bez znanja slavnog Magistrata, a usuprot ugovorne obveze on je mene nakon 5 mjesečnog djelovanja jednostavno otpustio. Vjerojatno da g. Stanković nije taj postupak pravo ni promislio. Nije se osvrnuo na moju čast, koja je meni uvijek sveta bila. O tom svjedoči priloženih 5 svjedodžbi.

Ja se s pouzdanjem podvrgavam pravednosti presude, kojom će me

slavno poglavarstvo tog kr. slobodnog grada kao predpostavljena vlast usrećiti i od svake samovolje gosp. Stankovića zaštititi. Mogu uvijek dokazati da sam uz velike troškove svoju garderobu, stručnu knjižnicu i muzikalije, kroz daleki put ovamo donio i zato priličnu svotu izdao. Isto tako isplatio sam znatne putne troškove angažiranim članovima. Sve to dokazuje da sam uredan i pošten poduzetnik. Kao čovjek bez duga natjeran sam sada u velike dugove. Ti su se još povećali obustavom predstava uslijed dvorske i državne korote.[13]) Izim toga imao sam nesreću, da su zabave u redutnoj dvorani bile slabo posjećene. Zadnji udarac zadade mi gosp. Stanković, kada mi je dne 11. travnja 1835. oduzeo upravu kazališta.

Sve to pretrpjeti znači ubiti dušu jednog poštenog i svagdje cijenjenog muža, kao što sam ja.

Rekao sam, da molim zaštitu i pravednost, stoga neka se provede točna istraga o svim nesuglasicama, koje su razlogom mojoj nesreći. Naročito neka se ispita nutrinja savjesti gosp. Stankovica, koja će pred Bogom i ostalim svijetom ostati teško opterećena.

Nakon poduzetog pregledavanja priloženih dokumenata pokorno molim podpisani, da mi se priloženih sedam izvornih spisa natrag povrati.

Anton Zwoneczek
kazališni poduzetnik.

*

Dne 10. ožujka 1835. raspravio je gradski magistrat Zwoneczekovu pritužbu i stvorio zaključak, da on mora kazalište svakako ostaviti. Parnice o Zwoneczekovim dugovima bile su dugotrajne, to se vidi iz toga, što »Agramer Zeitung« od 14. ožujka 1837., dakle nakon dvije godine, donosi oglas, u kojem javlja, da će temeljem osude magistratskog suda, dne 27. travnja biti dražba kazališne biblioteke, muzikalija i garderobe, pripadajuće bivšem ravnatelju ovdašnjeg kazališta Antunu Zwoneczeku. Dražba se je obdržavala u kazališnoj zgradi. (Grad. arhiv br. 243-1838.)

Nakon što je Zwoneczek u skroz propalom stanju ostavio Zagreb, preuzimlje kazališnu upravu Lukas Martinelli, inače po zanimanju slikar kazališnih dekoracija, koji je u ovom članku već i prije spomenut. O toj promjeni donosi članak bečki »Allgemeine Theaterzeitung i Originalblatt« na 17. ožujka 1835., broj 54. Među ostalim piše, da zagrebačko kazalište u kratkom vremenu doživljuje već drugu epohu. Prelazi u ruke Lukasa Martinellia, koji je došao iz Gratza i kazalište ukrasio lijepim dekoracijama.

13 Dvorska i državna korota obdržavana je uslijed smrti cara i kralja Franje I., koji je umro u Beču 2. ožujka 1835. U zagrebačkom kazalištu bile su predstave obustavljene od 3. do 31. ožujka.

Martinelli se razumije i u strojarstvo. Od njega se očekuje uspjeh, jer je energičan i marljiv. Poznaje duh vremena te ukus općinstva. Martinelli najprije putuje u Beč, da nabavi još potreban inventar i da angažira potrebno osoblje. Uredništvo lista primjećuje, da je Martinelli doista u Beč prispio i odsjeo u svratištu »zum weisen Wolf«. Većini glumaca je otkazano, a zadržani su samo nekoji. Pisac se nada da će Martinelli donositi i novija djela, a starija će bolje opremiti. To se je već očekivalo prigodom otvorenja kazališta.

Čini se, da niti Martinelli nije bio bolje sreće od Zwoneczeka. On se radi slabih dohodaka također zadužuje. Cijelo kazališno osoblje podnosi magistratu zajedničku tužbu protiv Martinellia najprije 20. studenoga 1835., a zatim 12. siječnja 1836. Glumci se tuže da im Martinelli ne isplaćuje zaostale plaće. Magistrat raspravlja ove tužbe na sjednicama 21. studenoga 1835. i 12. siječnja 1836. Zaključeno je, da Stanković pozove Martinellia, da s glumcima nekako uredi isplatu plaća. (Grad. arhiv broj 3943-1835. i 292-1836.).

Konačno i Martinellia stiže ista sudbina kao Zwoneczeka. Dne 12. svibnja 1836. prodaju se na dražbi Martinelliev inventar, što je magistrat uzeo do znanja na sjednici 19. kolovoza 1836. (Grad. arhiv br. 2953-1836.)

Viktor Kučinić: (Nastavak)

SPOR DIMITRIJA DEMETRA S UPRAVOM NARODNOGA KAZALIŠTA

KAZALIŠNI NATJEČAJ

Mjesec dana nakon što je Brambillina opera napustila Zagreb, zaključi kazališni odbor na jednoj od svojih sjednica, da se kazalište opet izdade u najam, kojoj teaterskoj družini, ali putem natječaja: najboljem i najpovoljnijem nudiocu! Kazališnome tajniku Maksimilijanu P r i c i, inače odvjetniku, povjerena je zadaća, da sastavi natječajni oglas, koji bude 20. lipnja 1854. godine objelodanjen u »Narodnim Novinama«, a glasio je:

»Visokom dozvolom svijetloga bana odredio je podpisani odbor zgradu Narodnoga kazališta u Zagrebu na vrijeme od 18. kolovoza t. g. do konca travnja dojduće godine 1855., dakle na vrijeme od 8 mjeseci za igrokaze i šaljive igre, u obće za dramatična predstavljanja na jeziku narodnom t. j. hrvatskom, a uz to i za predstavljanja takove vrsti na njemačkom jeziku kao i za operu, tako da predstavljanja na jednom i drugom jeziku bivaju zamjenice i mješovito stanovitim redom a uz to posljednja 2 mjeseca odredjenog tečaja kazališnoga da bude isključivo opera.

Prema toj namjeri imalo bi se sastaviti i pribaviti takovo družtvo dramatično, koje bi bilo prikladno za dramatična predstavljanja na jeziku jednom i drugom, ili ako to uzmoženo ne bi bilo — pribaviti dva osobita družtva za predstavljanja jedna i druga. A posebno melodramatično družtvo za operu imalo bi se također za vremena pribaviti, tako da se uzmogne započeti predstave operah pošto im doba prispije.

Luigi Forti.

AVVISO DI CONCORSO

Con ossequiato permesso di Sua Eccellenza il Bano, ha deciso il sottoscritto Comitato del **Teatro Nazionale in Zagabria** che si abbiano a rappresentare nel detto teatro dal 18 Agosto a. c. sino alla fine d'Aprile 1855 produzioni comiche e serie nella lingua illirica e tedesca, come pure che abbiano a darsi rappresentazioni di *opera*, e ciò in maniera che le rappresentazioni drammatiche si diano in ordine stabilito ed alternativamente in tutte due le lingue, e gli ultimi due mesi abbiano a formare la stagione dell'opera. — A tenore di quella decisione sarebbe d'uopo d'una compagnia drammatica, la quale fosse capace di dare rappresentazioni in tutte due le lingue, oppure se ciò non fosse possibile, di due distinte compagnie per le rappresentazioni in ciascuna delle lingue, come pure di una compagnia dell' opera pel tempo prefisso.

L'impresario dovrebbe assumersi questo a suo proprio conto e risico. L'impresario otterrebbe dal sottoscritto comitato una dotazione corrispondente, e l'alloggio per sè nell' edifizio teatrale.

Egli però dovrebbe comprovare di essere fornito d'un sufficiente corredo di vestiario ed attrezzi teatrali e d'un repertorio bastante specialmente di produzioni tedesche; giacchè in quanto alle produzioni illiriche gli sarebbe di ajuto il sottoscritto Comitato dandogli per suo uso il repertorio fino ad ora raccolto pel teatro Nazionale.

L'impresario dovrebbe deporre nelle mani del Comitato una cauzione di fiorini 1500 in moneta di convenzione.

Per una tale impresa adunque si apre il concorso col presente avviso, e vengono invitati tutti quelli che sarebbero inclinati di assumerla alle condizioni predette, di mandare le loro offerte franche di porto a questo Comitato, acchiudendo nelle medesime gli attestati comprovanti la piena conoscenza dell'arte ed il buon credito personale; oltre a ciò fa duopo di esporre genuinamente nelle offerte tutte le condizioni sotto le quali il concorrente sarebbe pronto di assumere l'impresa; come pure di acchiudere il prospetto del personale, avuto riguardo al numero ed alla qualità degli attori, ed alle spese connessevi.

Zagabria ai 7 di giugno 1854.

Il Comitato dirigente il teatro Nazionale in Zagabria.

Il presidente **Klobucaric.**

Natječaj zagrebačkog kazališta oglašen u talijanskim novinama 1854. godine.

Poduzetnik ovoga posla imao bi raditi na svoju ruku i pogibelj, no zato bi dobio od strane podpisanog upraviteljstva primjerenu podporu u gotovom od ložah kazališnih i bezplatan stan u zgradi kazališnoj za svoju osobu. Usuprot imao bi takav poduzetnik izkazati, da ima dovoljno opravah kazališnih, dovolnji izbornik (repertoar) osobito za njemačka predstavljanja, a što se tiče izbornika za hrvatska predstavljanja, u tom bi mu priteklo u pomoć podpisano ravnateljstvo, te mu ustu-

pilo na porabu izbornik dramatičnih diela na hervatskom jeziku, koji je dosad pribavljen za narodno kazalište. Osim toga imao bi poduzetnik predati jamčevinu od 1500 forinta srebra, koju bi položio u ruke podpisanoga ravnateljstva.

Za ovakova poduzetnika raspisuje se ovim javni natječaj, te se pozivlju svikolici, koji bi volju imali pod pomenuta uslovlja ovaj posao kazališni na sebe uzeti, neka bi se najdulje do 8. srpnja ove godine pismeno podpisanom ravnateljstvu i to frankiranim listom oglasili. Ovoj prijavi neka se prilože sva svjedočanstva, koja njihovu u poslovih kazališnih vještinu i solidnost dokazuju, a ujedno neka naznače i razlože svakolika uslovlja, pod koja bi oni bili gotovi najmljeni posao na sebe i na svoj račun uzeti t. j. neka sastave i prilože obširnu osnovu o tom, kako ,od koliko i od kakovih lica bi mogli oni potrebiti dramatična družtva sastaviti — a uz to i potanki sastav troška, koji bi tom poduzetju bio od potrebe.

UPRAVLJAJUĆI ODBOR NARODNOGA KAZALIŠTA U ZAGREBU.

Slični oglasi izašli su osam dana kasnije u nekim inozemnim novinama Milana, Beča, Graza i Budimpešte, dakako na talijanskome, njemačkome i mađarskome jeziku.

ODBOR PREUZIMA KAZALIŠTE U SVOJE RUKE, A DEMETER POSTAJE KAZALIŠNIM »POSLOVOĐOM«

Više od 30 dana čekali su marni kazališni odbornici na ponude teaterskih impresarija i direktora, ali uzalud: nitko se nije na raspisani natječaj niti osvrnuo! A mislili su, da će primiti barem desetak ponuda. No takova šta moglo se već unaprijed očekivati, jer gdje da se u stranome svijetu nađe umjetnička trupa, koja bi uz operu i njemačku dramu izvađala još i h r v a t s k e igrokaze. Ta čitava Hrvatska nije uto doba — osim Josipa Freudenreicha — imala uopće prvorazrednih glumaca. Bilo je tek nekoliko »šmiranta« u putujućim komedijaškim trupama.

Kazališni odbor videći da je natječaj propao, sastaje se dne 25. srpnja na sjednicu i tu nakon žive debate bude stvoren slijedeći zaključak:

»Budući da se povodom raspisa natječaja nitko za poduzetnika kazališnoga prijavio nije, a sverha kazališta to sobom donosi, da se kazalište obrati na dramatične predstave i da se po mogućnosti zavedu dramatična predstavljanja na narodnome jeziku — to bude odlučeno: ovaj posao na svoj račun i pod svojom neposrednom upravom poduzeti i naložiti g. odborniku dru D e m e t r u, da kao p o s l o v o đ a u ime odbora potrebito dramatično družtvo pribavi, u koju sverhu doznačeno mu je u ime pretežnih troškova 100 forinta na mjesec a osim toga doznačiti će mu se u ime putnoga troška primjerena svota«.

Toga je dakle dana prekinuto sa starim običajem, da se kazalište iznajmljuje raznim putujućim družinama. Odbor preuzima sve u svoje ruke i u vlastitu režiju. Demeter, koji je inače bio duša kazališta dobiva sada službeni naslov: »Kazališni poslovođa« a i lijepu plaću od 100 forinta mjesečno. Ali dobroćudni Dimitrije bio je začudo ovoga puta dosta oprezan, valjda je dobro poznavao svoje odborske drugove i na slijedećoj sjednici predloži:

»... da se za namjenjeno poduzetje dramatičnih predstavljanja odredi priličnа svota, do koje može članovah za dramatično družtvo naimiti i pogoditi i da mu se onda o tom punomoćje izdade«. Na ovaj prijedlog zaključio je odbor: »Imade se nabaviti družtvo za igrokaze, šaljive igre i smieške (Posse) na narodnom i njemačkom jeziku a i za njemačku operu i da se članovah za to družtvo sa mjesečnom plaćom do hiljadu osamstotina forinti srebra (1800 forinta sr.) ukupno naimi i pogodi. Isto tako da se za sad nabave dvie opere t. j. partiture od operah i to »Martu« i drugu koju po izboru g. Demetra zajedno s dotičnih prepisi za pojedine instrumente i s dozvolom vlasnika od operah. Pogodba s najmljenimi članovimi družtva imade se tako sklopiti, da odboru budu pridržane potvrde pogodbe. Igrači i pievači imadu se naimiti na 6 mjeseci t. j. do 15. travnja 1855. godine (do Uskrsa) a igrači hervatski na čitavu godinu. Po tom smislu da se izda g. Demetru, poslovođi odbora, shodno punomoćje podpisano po g. predsjedniku i g. tajniku odbora«.

Original ove punomoći nisam našao u Kazališnome arkivu već samo njemački koncept, koji je dosta isčrčkan, križan i inače ukrašen raznim dodacima, a glasio bi u prijevodu po prilici ovako:

PUNOMOĆ

»Kako je kazališni odbor zaključio, da Narodno kazalište preuzme u vlastitu režiju i za svoj vlastiti račun — to je člana ovoga odbora g. dra Dimitriju Demetra kao najsposobnijeg za ovu dužnost ovlastio, da za zagrebačko kazalište sastavi prikladno glumačko društvo, koje bi izvađalo njemačku i hrvatsku dramu, lakrdiju te operu, a sve to s mjesečnim troškom, koji ne smije prekoračiti svotu od 1800 forinti.

Gospodin Demeter može ovakovo društvo sastaviti posredno ili neposredno, može s članovima pregovarati i ugovorne uvjete sastaviti, koje će ali kazališni odbor odobriti. Za nabavku garderobe, koja bi bila potrebna ovome kazalištu, odobrava se g. Demetru svota od 500 forinta a za nabavku kazališnoga repertoara svota od 200 forinta.

U Zagrebu dne 31. srpnja 1854.

Dragutin Klobučarić, predsjednik. Maksimilijan Prica, tajnik.

Dakako, da su određene svote za plaće tolikih glumaca a pogotovo one za nabavku garderobe i repertoara bile daleko premalene. Garderoba za operu u našem kazalištu tada i nije postojala, a za dramu slaba i prema izjavi samog kazališnog tajnika: »U stanju veoma herdjavom i na sablazan čitave publike.« Od repertoara bila su u biblioteci svega 2 šaljiva igrokaza. Dekoracija bilo je ukupno 20 garnitura i to:

Željezni zastor	Zelena soba
Viteška dvorana	Građanska soba
Jednostavna ulična kulisa	Seljačka soba
Nešto bolja ulična kulisa	Tamnica
Šuma	Crvena soba
Korintska dvorana s lukovima i pozadinom	Šumski krajolik
Gotska dvorana	Horizont s morem
Hram	Crvena soba
Interier	Seljačko dvorište
Plava soba	Grobnica

Ovaj popis kulisa sastavio je na njemačkom jeziku tadanji kazališni dekorater, koji usput opominje upravu, da bi od prijeke potrebe bilo, da se dadu izraditi još slijedeće kulise: 1. šumu sa svijetlim obzorjem, 2. gustu jelovu i borovu šumu, 3. engleski vrt, 4. vrtnu kućicu, 5. dvorski vrt, 6. slobodno obzorje, 7. horizont s udaljenim gorjem, 8. rokoko-kabinet, 9. rokoko-dvoranu, 10. malu građansku sobu, 11. sobu siromašne seljačke kuće, 12. seljačku gostionicu, 13. dvoranu s predsobljem u stilu i boji slavenskoj, 14. otvoreni trg u talijanskom ili francuskom stilu, 15. orijentalski krajobraz, 16. šumsku ili lovačku kuću, 17. galeriju slika, 18. unutarnjost crkve, 19. prednji zastor, koji se mnogo upotrebljava, 20. seljačko dvorište, 21. zimski snježni krajobraz. Na kraju spisa primjećuje dekorater: »Zu der Vorder Cortine wie zu jeder neue malenden Dekoration wird der Gefertigte der Hohen löblichen Direction wenn dieselbe es wünscht, Scizze oder Zeichnungen vorlegen. F. D. Pommer, Decorateur in Agram.«

Tako je po prilici izgledao inventar našega kazališta u času, kad je odbor odlučio, da kazalište preuzme u vlastite ruke, a kazališni »poslovođa« odilazi u prijestolnicu monarkije, da sakupi potrebne umjetnike za operu i obje drame, da po mogućnosti upotpuni slabu i trošnu garderobu i pribere repertoar, jer ga u zagrebačkom kazalištu gotovo i nije bilo.

U BEČU!

Prvih dana mjeseca kolovoza 1854. godine ostavio je Demeter Zagreb i poštanskom se diližansom odvezao do Zidanoga Mosta, a odatle željeznicom u Beč. U Hrvatskoj tada još nije postojala željeznica; tek 8 godina kasnije bijaše dogotovljena i u promet stavljena naša prva pruga: Sisak—Zagreb, pa dalje do Zidanog Mosta.

U Beču smjestio se Dimitrije Demeter u hotelu »S t a d t O e d e n b u r g«. To uredno svratište na početku Wiedner-Hauptstrasse postoji još i danas, a dobro je poznato starijim Zagrepčanima, koji su u njemu posjetivši Beč, rado odsjedali, jer je blizu središta grada, a Demetru je bilo od velike važnosti i to, što je odavde b i o u d a l j e n t e k n e k o l i k o č a s a k a o d o b i h g l a v n i h k a z a l i š t a.

Naravno, da je Beč u to vrijeme imao sasma drugi izgled nego li danas. Preko 6 kilometara dugački i otmjeni »Ring« nije još postojao, a njegovim današnjim smjerom tekle su onda jake gradske zidine, načičkane bastionima i kulama, a trinaestero gradskih vratiju spajalo je stari grad (današnji I. kotar) s novijim gradskim predgrađima, koja su se razvila na nekadanjem glacisu. Unutar gradskih zidina kočile su se uz stoljetne kuće i kućice — prekrasne barokne palače velikaša, same tro- i četverokatnice i ogromne stambene kućerine izgrađene u biedermajersko doba, koje je, kad je De-

meter prispio u Beč, upravo izdisalo pod krutim udarcima carskoga apsolutizma, koji je skršivši tek nedavno (1848.!) krvavu revoluciju — sad silno ojačao.

Bečkim ulicama i trgovima bila je već provedena kanalizacija i vodovodna mreža, većina njih bila je opločena granitnim kockama, a mnoge su se nazivale gotovo istim imenima kao i danas: Herrengasse, Graben, Wipplingerstrasse, Kohlenmarkt, Bischofgasse, Singerstrasse, Rothenturmstrasse, Mariahilferstrasse, Kärntnerstrasse pa Stephansplatz, Paradeplatz, Franzensplatz, Hohe Markt, Stockimeisenplatz, Minoritenplatz, Neue Markt, Michaelerplatz, Josephsplatz, Ballhausplatz i t. d. Kako vidimo, Bečani nadasve nastoje, da stoljetna imena svojih ulica i trgova sačuvaju i oni su u tom pogledu bolje sreće od nas, Zagrepčana, koji smo izgubili skoro sve stare nazive naših ulica. Nestalo je Duge ulice, Pivarske, Kapucinske, Sjemenišne, Potoka, Gospodske, Svilarske, Markove, Jezuitske, Bregovite, Markova trga i t. d., i ako tako nastavimo, ne će nas ni jedno ime naših ulica više podsjećati na naš stari i dragi Zagreb.

Beč: Franjo Josip I. vozi se u dvorskoj kočiji po »Opernringu«.

Bečke ulice bile su već prije 100 godina rasvjetljene plinom, a mnoge prekrasne palače, koje su i danas ponos Beča, već su tada bile sagrađene kao od kneza Lichtensteina, Erzherzoga Albrechta, Herzoga

Sachsen-Koburga, pa Schwarzenberga, Lobkowitza, Kinskoga, Pallavicinija, Harracha, Esterhazija, Auersperga, Metternicha, Princa Eugena, zatim palače raznih ministarstva i erarskih ureda, a sve to je po dimenzijama, ukusu i ljepoti daleko natkriljivao carski »Hofburg«.

Preko 50 crkvi bilo je već u Beču, a osim veličanstvene katedrale sv. Stjepana bile su znamenitije: Sv. Ane, sv. Mihajla, sv. Ruprechta, sv. Petra, sv. Marije Snježne (minoritska), augustinska, kapucinska, univerzitetska, Marie am Gestade, Marie Rotunda i sv. Karla Boromejskoga.

U Prateru u to su se već vrijeme bečki građani na veliko zabavljali u takozvanom »Wurstelprateru«, gdje su se veseli Bečani a još više dražesne Bečanke vrtjele na vrtuljcima ili se njihale na živo obojenim njihalkama, a purgeri, skupljeni oko drvenih ograda ovih zabavišnih naprava s puno su znatiželje i duboko rastvorenih očiju piljili u lepršave krinoline, a kad se spustio suton i muško i žensko i staro i mlado razmiljilo se po praterskim gostionicama, kojih je već 1854. godine bilo dosta u Prateru: ukupno 80 na broju.

Ako još spomenemo Volksgarten i carski Schönbrunn s botaničkim vrtom i menažerijom, pa Wiener Wald s Kobenzlom, Hermannskogelom, Kahlenbergom i Leopoldsbergom, zatim vinorodni »Grinzing«, gdje se pilo dobro mlado vino — »Heurige« te široki Dunav s nekoliko mostova i danas već presvođenu rijeku »Wien« — dobivamo tek blijedu, veoma blijedu sliku Beča, koji je 1854. godine imao 431.000 stanovnika.

BEČKA KAZALIŠTA

Kad je Dimitrije Demeter postao kazališnim poslovođom i smiono se pripremao, da osnuje hrvatsku dramu, nije čitava Hrvatska imala nijednog drugog kazališta osim zagrebačkoga, u kojem su nastupale od vremena do vremena samo strane družine. Tek tu i tamo, u nekim provincijskim gradovima bilo je diletantskih kazališnih pokušaja, ali ti su obično nakon kraćeg vremena propali.

Sasma drugačije bilo je u susjednoj nam Austriji, gdje je u to doba već svaki grad ili gradić imao stalno kazalište, a u samome Beču bilo ih je pet. Dakle tko sretniji nego li naš Dimitrija, što mu se opet pružila prilika, da nekoliko tjedana proboravi u gradu, kojeg su tad punim pravom nazivali: »gradom glazbe i kazališta«. Zaista, Beč je u XIX. vijeku u kazališnoj umjetnosti i glazbi bio prvi među prvima, pa nije čudo, da su s njegovim kazališnim životom usko povezana slavna imena: Haydn, Bruckner, Beethoven, Brahms, Czerny, Diabelli, Gluck, Goldmark, Mozart, Salieri, Suppè, Schubert, Strauss, Lanner, pa Kleist, Körner, Raimund, Grillparzer, Nestroy, Halm, Hebbel, Schikaneder, Stranitzky, Meissl, Bäuerle, Bau-

meister, Fanny Elsler, Maria Taglioni, Jarno, Laube i mnogi i mnogi drugi.

Jer je djelovanje hrvatskoga kazališta u Zagrebu gotovo kroz punih 70 godina (1790.—1860.) bilo usko povezano, zapravo ovisno o bečkoj kazališnoj umjetnosti, a i mnoge su bečke kazališne družine ili pojedini glumci bečkih kazališta dulje ili kraće vrijeme radili na zagrebačkoj pozornici; prvu je grupu umjetnika za naše stalno kazalište doveo Demeter (1854. g.), upravo s bečkih kazališta, gdjekoji naši glumci i glumice bili su angažirani na bečkim pozornicama, a kako su našim djedovima i očevima, kad bi u drugoj polovini XIX. vijeka boravili u Beču, ostale sjajne predstave ovih teatra nezaboravljive — to ćemo u nekoliko redaka prikazati slavnu prošlost bečkih kazališta.

Burgtheater. Skromni počeci ovoga kazališta velike i sjajne prošlosti sežu u prvu polovinu XVII. stoljeća, kad su na Michaelerplatzu u neposrednoj blizini »H o f b u r g a« ili »Burga« stajale komedijaške daščare, gdje su »Harlekini«, iz kojih su se kasnije razvili bečki »Hanswursti«, »Bernardoni«, »Kasperli«, »Sepperli«, Lipperli« i »Staberli« — izvađali za široku masu svoje groteksne »Brügelkomedie«. Da narod, koji je u velikom broju prisustvovao ovim šaljivim predstavama, ne kisne na otvorenome, bude 1741. godine na istome trgu tadanji »Ballhaus« preudešen u stalno kazalište, gdje su se tad uz razne kašperlijade i hanswurštijade izvađale već talijanske i francuske opere. Nekoliko godina kasnije, pregradiše i preurediše ovu pozornicu, a 1756. g. dobije ona i novu lijepu baroknu fasadu.

Kraljica Marija Terezija, na nagovor svog sina, kasnijeg cara Josipa II. podržavi 1776. godine ovo kazalište i dade mu sjajno ime: »Hof und Nationaltheater«. No ovo staro kazalište, kojeg su Bečani uvijek nazivali samo »Burgtheater«, jer je stajalo u blizini »Hofburga« — posta s vremenom premaleno. Sagradiše tada na Franzensringu velebnu palaču, kamo se 1880. g. sa Michaelerplatza preseli stari i slavni Burgtheater, koji se bio razvio iz nekadanjih skromnih i na brzu ruku skalupljenih komedijaških daščara. Deset godina nakon preselenja dovrši i njegova stara zgrada na Michaelerplatzu: bude srušena a na njezinu mjestu proširi se lijevo krilo »Burga«, takozvani »Michaelertrakt« s ogromnom kupolom iznad ulaznog portala.

Kad je staro kazalište na Michaelerplatzu postalo »Hof und Nationaltheater« zabraniše u njemu izvađanje harlekinskih i kasperlskih predstava — prem su ovi nekadašnji harlekini, bernardoni, lipperli, sepperli i larifari — udarili prve temelje kasnijoj slavi toga kazališta. U starom Burgtheatru izvađale su se i prve Gluckove opere i Haydnove simfonije. Beethoven se na njegovoj pozornici po prvi puta pojavio u javnosti na jednome koncertu kao virtuoz glasovira. Mnogi su glumci i glumice ovdje stekli neumrlu slavu ali tih je toliko, da nam prostor ne dozvoljava, da se osvrnemo na sva njihova imena.

Kada je Demeter skupljao u Beču družinu za zagrebačko kazalište, bio je ravnateljem Burgtheatra znameniti književnik i kritičar Heinrich Laube (1806.—1884.), koji je ovu pozornicu digao do tada još neviđene slave. No sad se nisu više u Burgtreatru izvađale opere — već samo drame i tragedije. A te su bile na tako visokom umjetničkom nivou, da je po njima postao Burgthearer ne samo prvom pozornicom Austrije, već i čitavoga svijeta.

Stari Burgtheater na Michaelerplatzu (1756.—1880.).

Opera. U blizini starih gradskih vratiju kod »Kärntnerstrasse« sagrađen je još 1708. godine komedijaški teater, koji se je nazivao »Komödienhaus«, a Bečani ga okrstiše, jer se nalazio u blizini spomenutih vratiju: »Kärntnertortheater«. I na ovoj su se Thaliji u prvome početku davale harlekinsko-kasperlske predstave, a zatim talijanske i francuske opere, baleti, njemački igrokazi, pa bečke pučke šale.

Godine 1761. ova stara zgrada uz gradske bedeme sasma izgori, a na istome mjestu sagrađeno je 1764. godine novo kazalište, kasnija opera, koju prikazuje i naša slika. Istodobno sa starim Burgtheatrom dođe pod dvorsku upravu i »Kärntnertortheater«, dakako uz novo ime: »Hof und Stadttheater«, a njegova pozornica bude od 1776. godine predestinirana lih za operu.

No i ovoj staroj umjetničkoj kući dođe konac! Godine 1869. bude na današnjem »Opernringu«, dakle, nedaleko nekadanjeg Kärntnerthora dovršena nova velika opera, u koju se preseli ensembl i inventar starog Kärntnerthortheatra, koji je još 9 mjeseci nakon toga životario, a u mjesecu travnju 1870. godine nakon zadnje predstave počeše ga rušiti.

Nova opera na »Ringu« dobije sad ime: K. k. Hofopertheater« da zatim 1919. godine poprimi jednostavniji naziv: »Oper«. Poput Burgtheatra imade i ova stara bečka opera veliku tradiciju i to ne samo po glasovitim pjevačima i dirigentima nego i po mnogobrojnim velikim opernim i baletnim izvedbama.

Theater in der Leopoldstadt. Otvoren je 1781. godine i dugo je vremena bio nazivan »Kasperltheatrom«, jer su se komedijaški »Hanswursti«, »Bernardoni« i »Kasperli«, kad im je dekretom Josipa II. onemogućen život u Burgtheatru i Operi preselili ovamo. Ali ne smijemo misliti, da su se ovdje izvađali samo komični pučki igrokazi. Ne! Izmjenično s kašperlijadama davahu se na ovoj pozornici i ozbiljne drame, u kojima su se proslavili: glumica Therezia Krones i glumac-pjesnik Ferdinand Raimund. Ovo kazalište u Leopoldstadtu (Praterstrasse) izgorilo je 1847. godine, a na njegovom mjestu dovršeno je 1850. godine novo, koje pod imenom »Carl-Theater« vodi od 1854.—1860. znameniti glumac i kazališni pisac Johann Nestroy, poznat i našoj kazališnoj publici po svojoj izvrsnoj šali »Lumpacius-Vagabundus«. Kasnije izvađahu se na ovome kazalištu samo operete, a sada je zbog trošnosti zatvoreno.

Theater an de [illegible] Ovo se kazalište razvilo iz nekadanjeg »Theater auf der Wieden«, koje je bilo poznatije pod imenom »Freihaustheater«, jer se nalazilo u jednom od šest dvorišta velike Starhembergove stambene zgrade (Freihaus), gdje je u 300 kvartira stanovalo 2000 duša.

(Nastavak slijedi)

DRUŠTVENE VIJESTI

VAŽNO UPOZORENJE ČLANOVIMA

Obzirom na opći porast cijena, nastali su u gospodarstvu našeg društva mnogo veći izdatci, dok su prihodi uvijek bili isti. Uz ovakve Gospodarske prilike naše društvo nebi moglo dalje djelovati. Sve to je prisililo upravni odbor »Društva Zagrebčana«, da na sjednici 16. prosinca t. g. zaključi povećanje društvenih prihoda. Uslijed toga stvoreni su ovi zaključci:

Od 1. siječnja 1942. iznašati će članarina za izvršujućeg člana 20.— Kn, a za podupirajućeg 15.— Kn. U toj članarini sadržana je i pretplata za reviju »Zagreb«. Ovakovim zaključkom odbor se je stavio na stanovište koje propisuju društvena pravila, to jest da je svaki član dužan držati društveno glasilo »Zagreb«.

Za nečlanove iznašati će pretplata revije »Zagreb« godišnje 80.— Kn. Utemeljitelji godišnje 50.— Kn. Pojedini broj 10.— Kn.

Nadamo se, da će naši članovi ovaj odborov zaključak odobriti, te ga tako poduprijeti u daljnjem njegovom radu na korist Zagreba, sada glavnoga grada Nezavisne Države Hrvatske.

SJEDNICA UPRAVNOG ODBORA našeg društva održana je dne 21. X. ove godine, pa su na istoj primljeni slijedeći novi članovi i to: Haberštok Željko, slušač Vis. ekonomske komercijalne škole kao redoviti i Dr. Emil Lampe, liječnik Društva za spasavanje. Isto tako objavljeno je konstituiranje Nadzornog odbora, pa je pročelnikom izabran g. Ivan Ulčnik, gradski porezni savjetnik u m. i marni suradnik naše revije, kao i konstituiranje Časnog suda, pa je njegovim pročelnikom izabran g. Dr. Josip Jedlowski, odvjetnik. — Stvoreni su još i neki drugi zaključci, koji su u provedbi.

HARAMBAŠIĆEVA VEČER. Dne 30. listopada ove godine priredili smo povodom 80-godišnjice rođenja i 30-godišnjice smrti hrvatskog pjesnika dra Augusta Harambašića večer u čast njegove svijetle uspomene uz raspored, koji je u svakom pravcu lijepo izveden i priredba u svakom pravcun odlično uspjela. — Uspjeh ove priredbe bio je zabilježen u našim zagrebačükim dnevnicima, pa je tako i »Novi List« u broju od 1. XI. t. g. zabilježio slijedeće:

»Sinoćnja priredba Društva Zagrebčana u čast nezaboravne uspomene na hrvatskog pjesnika Dra Augusta Harambašića, bila je i unatoč lošeg vremena dobro posjećena i lijepo je uspjela. Na priredbu su došli i neki pjesnikovi štovatelji iz vana. Tako smo vidjeli biskupa dra Carevića, župnika iz Posavskih Bregi Ivana Pavlovića, zapovjednika ustaškog redarstva iz Zemuna Filipa Gadžo i druge. Društveni predsjednik Dr Cuculić sve je srdačno pozdravio. — Uvodnu riječ održao je prof. Dr. Ljubomir Maraković. Predavač je najprije osvijetlio bitnije momente iz Harambašićeva života, a naročito tragične posljednje godine njegova života, koje bacaju značajno svijetlo na Harambašića kao čovjeka.

Naročita rodoljubna ideja nadahnula je Harambašićeve najjače i najpozitivnije pjesme, — ona je odgajala čitave generacije hrvatske u srčanom, čistom i iskrenom patriotizmu. Nova pokoljenja hrvatske mladeži treba da iznova prihvate Harambašićevu poeziju i za narod onako, kako je u njoj trajan i snažan izražaj hrvatskog rodoljublja. Prisutni su ovo zanimivo razlaganje zanosno pozdravili. — Zatim je gđica Draga Koritić s ugodnim i lijepo školanim glasom (alt) odpjevala najprije »Smrt« od Grečanjinova, a zatim od Vilhara Harambašićeve riječi: »Karamfile rumeni«, »Cvati cvati ružo« i »Kaži mi kaži«. U mjesto oboljele gđice Hanžek, gđa Körbler-Štefan odpjevala je ugodnim glasom od Vilhara, pjesnikove riječi: »Tiho more« i »Golubice siva« uz pratnju gosp. Milorada Milera. Nagrađena je pljeskom. — Jurica Dijaković recitirao je četiri pjesme »Otadžbini«, »Utjeha«, »Večer« i »Nada« i primio odobravanje.

Na koncu je društva »Harambašić« (zbor od 16 članova) skladno odpjevao »Planula zora« i »Starčevićevu himnu«, što je bilo vrhunac užitka za prisutne, koji će se trajno sjećati ove lijepe priredbe. — Spomenutom društvu je ovom zgodom izručio veliki župan u miru i član »D. Z.« g. Dragan vitez Trnski, školski drug pjesnika, jednu lijepu sliku iz godine 1879., koja prikazuje mlade stekliše nakon izlaza iz prvog zatvora, kako pale »Obzor« i neke druge Mađarima sklone novine, što je uzeto kao demonstracija. — Ova je slika pobudila veliko zanimanje.

PREDAVANJE PROF. Dra RUDOLFA HORVATA. Dne 20. listopada ove god. održao je prof. Dr Rudolf Horvat u našem društvu predavanje o temi »Povijest hrvatskih grbova i zastave hrvatske«. Predavanje je bilo dobro posjećeno i saslušano s odobravanjem.

PROSLAVA 95. GODIŠNJICE PRVE HRVATSKE OPERE »LJUBAV I ZLOBA« OD LISINSKOGA. Budući se je ove godine navršilo 95 godina, što je prvi put u Zagrebu izvedena prva hrvatska opera »Ljubav i Zloba« od Lisinskoga, Društvo Zagrepčana kao kulturno-komunalno društvo nije moglo propustiti priliku a da taj događaj ne proslavi, pa smo tu proslavu priredili dne 13. studenoga t. g. u našim prostorijama. Uvodnu riječ održao je naš član prof. Aleksander Fučkar, profesor Državnog konzervatorija, koji je u svojem lijepom i stručnom predavanju prikazao ne samo tekst navedene opere, nego i sva nastojanja njenog skladatelja Vatroslava Lisinskog, da se ta opera stvori i što dostojnije izvede. Prve i glavne uloge kod prve izvedbe dne 28. III. 1846. pjevali su Sidonija Rubido rođena grofica Erdedi i Albert Striga. — Sa cijelom priredbom te večeri rukovodio je prof. g. Fučkar, a osim njega u programu su nastupili gđa Ida Juranić, operna pjevačica, g. Matija Kuftinec i Zdenko Šir, a svi uz pratnju prof. Šabana. Navedeni pjevači bili su odlični i nagrađeni velikim odobravanjem a isto tako i njihov pratioc. — Isto tako i mladi medecinar Dürigl s puno je osjećaja i puno razumjevanja recitirao pjesmu »Krijesnice« od posljednjeg ilirskog pjesnika Ivana viteza Trnskog, posvećenu Sidoniji pl. Rubido rođenoj grofici Ededi, pa je i on nagrađen odobravanjem.

Da se vidi, kako je izvedba te opere djelovala na naše Zagrebčane onog doba i na ostalu javnost, najbolje se vidi iz same pjesme, koju ovdje u cijelosti donašamo. Pjesma glasi:

Gospe od svih duhom jača,
Hrvatskoga roda kćeri,
Krvco slavnih ti Bakača,
Ja na dužnost k tebi smjerih.

Ti si prva sviestnu zovu
Draškovića ozva Janka,
Na tjemenu kapu novu
Pozdravi nam osvit danka.

Prva si nam zapjevala
Ti Lisinskog »Ljubav, zlobu«;
Duhove si uzniet znala
Uz »Ilirstva« sjajnu dobu.

Prva uze munjom sievat
Na bies tuđe bahatosti;
Prva uze ti zahtievat
Preradovih prenos kosti!

Hrvatska ti nigda toga
Zaboravi predat ne će,
Rieči roda Bakačkoga
Svete su nam davno veće.

Mar ti za dom pisan zlatom
Plemnski će grb ti resit,
Poznim slava još Hrvatom
Kriesnicom se ovom kriesit.

DRUGO PREDAVANJE PROF. Dra RUDOLFA HORVATA O TEMI »ZAGREB PRIJE 50 GODINA«. Dne 4. studenoga t. g. održao je naš popularni predavač i zaslužni historičar prof. Dr Rudolf Horvat svoje drugo predavanje u našem društvu o veoma za Zagrebčane zanimivoj temi: »Zagreb prije 50 godina« s podnaslovima: Velika gospodarska izložba. Otvorenje prvog (konjskog) tramwaja, Obnova Hrvatskog pjevačkog saveza, Proglašenje hrvatske himne i t. d. Ovo predavanje bilo je brojno posjećeno i saslušano s najvećom pažnjom, a predavaču priređeno odobravanje. — Tekst ovog vrlo zanimivog predavanja bio je objelodanjen u svim našim dnevnicima.

MIHANOVIĆEVA VEČER U DRUŠTVU ZAGREBČANA. Budući se je ove godine navršilo 80 godina kako je umro autor naše hrvatske državne himne Antun pl. Mihanović, rođeni Zagrebčanin, naše je društvo smatralo potrebnim, da oda počast i štovanje uspomeni ovog velikog sina Zagreba. Njemu u čast priređena je društvena večer. — Ova priredba vrlo je lijepo uspjela, pa je »Nova Hrvatska« u broju od 27. XI. tek. god. donijela ovaj prikaz: »Sinoć je Društvo Zagrebčana u svojim dubkom punim prostorijama priredila večer u povodu 80. godišnjice smrti neumrlog autora naše državne himne Antuna pl. Mihanovića, koja je priredba odlično uspjela. — O životu i radu Mihanovića govorio je vrlo iscrpivo prof. Vinko Nikolić, koji je prikazao njegovo djetinjstvo i školovanje u rodnom gradu, njegov književni rad i diplomatsko službovanje izvan domovine i čeznuće za njom. U tim je danima nakon povratka i spjevao svakom nam Hrvatu najmiliju i najsvetiju pjesmu »Lijepa naša domovino«.

Predavač je prikazao i zadnje dane Mihanovićevog boravka u Novim Dvorima i smrt, te njegovo zadnje počivalište u onom najromantičnijem kraju naše u istinu lijepe domovine. Predavač je nagrađen velikim odobravanjem. Bruno Dürigl sa puno ljubavi recitirao je izvorni tekst himne, a osim toga recitirao je i svoju za tu prigodu spjevan pjesmu »Domovina«. Pozdravljen je pljeskom. — Nakon toga je gđica Draga Koritić odpjevala na sveopće zadovoljstvo od Hatzea »Rob«, od Berse »Robinjica« i od Stahuljaka »Sanje«. Na sveopće zahtjevanje morala je dodati još jednu točku i to »Kaži mi kaži« od Vilhara, a sve uz pratnju prof. Stahuljaka. Oboje nagrađeni su s puno odobravanja. Kao zadnji nastupio je operni pjevač g. Drago Hržić sa »Crna priča«, balada o Petru Svačiću od Gotovca, »Puško moja« od Vilhara, te konačno »Lijepa naša« od Runjanina, a sve uz pratnju zborovođe Državnog kazališta g. Motla. Prisutno občinstvo je odličnom pjevaču oduševljeno odobravalo. Na zadnje su prisutni stojeći odpjevali »Lijepu našu«, pa je time ova u istinu patriotska priredba u čast neumrlog Hrvata i sina Zagreba Antuna pl. Mihanovića završena, te će u srcima prisutnih ostati trajna i nezaboravna.

NAŠE ČAJANKE. Omladinski akademski ogranak našeg društva priredio je u nedjelju dne 9. i 23. studenoga ove godine u našim prostorijama dvije lijepo uspjele čajanke, koje su bile dobro posjećene. — Ovakove priredbe bile one s programom ili bez njega, za našu mladež najbolje su privlačive, pa društvena uprava ako hoće da o mladinu privuče u svoje redove, a to je i te kako potrebno, tad s time mora računati i ovakove sastanke omogućiti. Time će se naša omladina ne samo oteti ulici i svakovrsnom športu, kojemu danas reći bi i prekomjerno služi.

ISPRAVAK

U članku o **Vjekoslavu Heizelu** u posljednjem broju na strani 241, redak 6, imade glasiti **god. 1886.**, a ne 1866.

Izdavač: »Družtvo Zagrebčana«. — Odgovorni urednik: Stjepan Stiegler, grad. senator, Brešćenskoga ulica 10 (telefon 22-411). — Uredništvo i uprava: Berislavićeva ul. 20/I. kat. Telefon 24-383. — Tiskara »Tipografija« d. d. u Zagrebu, Preobraženska ulica broj 6. — Za tiskaru odgovora Ivan Ivanković, Selska cesta br. 47.